

Joško Kovačić
Hvar

PRILOZI ZA MARTINA BENETOVIĆA – BENKOVIĆA

UDK: 929 Benetović, M.

Rukopis primljen za tisak 28.08.2007.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Josip Vrandečić i Antun Pavešković

U radu se, temeljem neobjavljenih arhivskih izvora, objavljenih priloga te raščlambe Benetovićevih književnih djela, donose novi prilozima proučavanju roda, života, imanja i djela Martina Benetovića Benkovića, hvarskoga glazbenika, slikara i nadasve komediografa, koji je umro godine 1607.

Ključne riječi: *Martin Benetović Benković, rod-život-potomstvo, učitelj, orguljaš, „slikar“, književnik, „Prigovaranje...“, kuće u Hvaru*

Kada je u VIII. knjizi *Građe za povijest književnosti hrvatske* ratne godine 1916., dakle prije nepunog stoljeća, bila objavljena Benetovićeva *Hvarkinja*, hrvatska je kulturna javnost pozdravila otkriće ovoga djela i njegova tvorca, dotle nepoznatoga staroga hrvatskog pisca; komedija se zatim pojavila i na daskama zagrebačkoga Hrvatskoga narodnog kazališta i polučila uspjeh, koji u proteklih stotinjak godina nije jenjao. Tadašnje naše kulturno općinstvo nije, međutim, znalo da je objavljivanje te stare kazališne igre zapravo bilo svojevrсна – književna krađa.

Objavljeno je to bilo istom četiri i pol desetljeća kasnije, kada utrneše određene obveze. *Hvarkinju* je dao tiskati *vrlo marljivi i ambiciozni* profesor hrvatske gimnazije u Zadru dr. Petar Karlić, objavljujući je kao vlastito „otkriće“. U zbilji ju je godine 1914. u nasljednika uglednoga zadarskog odvjetnika i pravnoga pisca – starinom Hvaranina – dr. Vladimira Pappafave pronašao, i odatle je otkupio, dopisni član ondašnje JAZU i ravnatelj iste hrvatske gimnazije u Zadru Marcel Kušar; on je rukopis posudio kolegi Karliću, a ovaj ga je prepisao i objavio pod svojim imenom (poslije su se Kušar i Karlić sporazumjeli). Taj rukopis *Hvarkinje* prepisao je godine 1663. Splićanin Kaugrosović (= Capogrosso), ali ne najbolje, pa je i Karličevo izdanje bilo puno pogrešaka i nerazumljivosti. Karlić je sam ispravio tekst *Hvarkinje* na temelju naknadno pronađenog ulomka; potpunije ispravke donio je Hrvoje

Morović, na temelju trogirskoga rukopisa što ga je pronašao Cvito Fisković godine 1950. (tu je djelu ime *Komedija od Bogdana*, prema liku sluge; posebno je zanimljiv popis glumaca s izvedbe iz godine 1731., gdje se navode odreda trogirski klerici, počevši od arhidakona, i za muške i za ženske uloge!). Najveći je Karličev (ili, bolje, Kaugrosovićev) 'grijež' taj što je pogrešno transkribirao (odnosno Kaugrosović prepisao) „Benetevič“ umjesto „Benetović“, koja se pogreška ponavljala i dugo vremena nakon toga.¹

Dokora, oko godine 1930., ugleda svjetlost dana, marom dr. Franje Fanceva, i druga „seljačka komedija“, ona „Od Raskota“, kako ju nazva njezin posljednji prepisivač, jelšanski bilježnik Vicko Šašić-Burata 1794. g. (u nazivu je „hvarski“, čakavski genitiv hipokoristika Rasko = Rastko = Rastimir ili slično, koji je neizravno potvrđen u istočnome dijelu otoka Hvara u 17. stoljeću²). Fancev je komediju pripisao našem Benetoviću, što ostade prihvaćeno do danas, ali je pogrešno naziva „jelšanskom“, zaveden Šašićevim „kolofonom“, koji donosi nekakvu legendu o njezinoj izvedbi, zapisanu dvjestotinjak godina nakon nastanka komedije. Ona zacijelo nije „jelšanska“ po nastanku, pa ni po temi (komedija je „gradska“, tj. izruguje sve „seljane“ – kako u Hvaru do danas zovu sve izvangradske žitelje istoimenog otoka), ali je važan Šašićev podatak o „komedijantima“, pokladnim zabavljačima, kojima svoj prijepis ostavlja „u amanet“, što pokazuje da je ovaj „komad“ bio izvođen o pokladama u Jelsi (a zacijelo i drugdje) sve do kraja 18. stoljeća.³

Fancev je veoma obzirno natuknuo i mogućnost, da bi Benetovićevo mogla biti i farsa *Prigovaranje pod Krešišćen u Plamah...*,⁴ o čemu ćemo kasnije u ovome radu.

Rod, život, potomstvo

Polovicom prošloga stoljeća Dušan Berić donosi nekoliko važnih matičnih podataka o ovome piscu, ispravljajući mu konačno prezime u danas općeprihvaćeni oblik: Benetović.⁵ Još prije njega hvarski povjesničar Remigije Bučić (1874.-1951.) napisao je rad o Benetoviću i njegovu rodu, zaključujući da obitelj Benetti ili de Benedictis (oblik „Benetović“ nalazimo tek u spomenutom Kaugrosovićevom prijepisu iz godine 1663.) potječe od roda *de Polo* ili *de Paulis*, te da bi naš... *Martin Benetevič !/! bio onda sin Benka de Polo ...; a što ga nema među njegovom djecom pripisati je samo okolnosti, što bilješke župskih matica rođenih pod sl./ovom/ M prestaju sa g. 1537 (te bilješke u maticama krštenjâ naime vodile su se ne kronološki već alfabetski po početnim slovima imenâ krštenih)*; Bučić to potkrepljuje brojnim navodima iz dviju najstarijih matica krštenih grada Hvara. Rad je ostao neobjelodanjen u

¹ LJ. MAŠTROVIĆ 1960, 51-54 (pogrešno misli da je *Hvarkinja* nastala u drugoj polovici 17. st. Očito nije poznao Novakov podatak o Benetovićevoj smrti 1607. g., bilj. 68); P. KARLIĆ 1919, 97-107; H. MOROVIĆ 1962, 213-227; P. KOLENDIĆ 1952, 93-98. O M. Benetoviću v. i HBL 1/ 1983, 646-647.

² Prezimenom Rasković u Gdinju: J. KOVAČIĆ 1996 (*Župa Gdinj...*), 328 i 329. U istome se stoljeću javlja u gradu Hvaru isto prezime, poslije s nadimkom Kalafat; koncem 18. st., pod „nobiliziranim“ prezimenom *Calafati*, pripadnici te obitelji, ugledni odvjetnici, postaju – hvarski plemići!

³ F. FANCEV 1929, 140 sl; ISTI, 1932, 95 sl.

⁴ ISTI 1929, 153-156. U ovo auktorstvo vjeruju i D. BERIĆ 1956, 387 i 389, M. FRANIČEVIĆ 1976, 23 sl. i 37 te F. S. PERILLO 1983, 861, bilj. 61.

⁵ D. BERIĆ 1956, 373-391.

njegovoj ostavštini.⁶ Međutim, ni Bučić pa ni Berić (barem ne uvijek) ne navode točnu folijaciju navoda iz dotičnih matica, pa je trebalo sve iznova pregledati i provjeriti. Naravno, donosimo i druge podatke iz neobjavljenih izvora.

U siječnju 1542. dobiva *Martin de Polo* ili *Martinus Pauli* od Općine, a u srpnju te godine i od Kaptola (kao djelomičnog baštinika stare opatije sv. Nikole, odnosno sv. Silvestra na Biševu) dopuštenje da na obali komiške uvale, na zemljištu veličine 15 puta 15 paša, sagradi baraku, nesumnjivo za soljenje srdela, a koncesija je vrijedila godinu dana. Molbu je uputio kako bi „kao siromah mogao uzdržavati svoju obitelj, kao i drugi u ovoj općini“ (... *che ... Jo pouer homo subdito, et Cittadin di V. M.^a possi sustentare la mia famiglia, et con quella uiuer In questo locho come fanno li altri di questo Territorio ...*), no iza tih fraza vjerojatno se krila spekulacija: u travnju gornje godine žali se hvarski knez Z. Barbaro kako mnogi u Komizi na obali ne grade barake za sebe, nego kako bi ih iznajmili „trgovcima“ (*mercatoribus*), tj. prekupcima soljene ribe.⁷ Prosinca 1547. daruje *dominus martinus de paulis* popu Petru Buličeviću neko mjesto u Burku u gradu Hvaru za *facere corcam?*,⁸ tj. za tucanje borove kore („korka“) za „maštenje“ (=bojenje) mreža. God. 1549. krsti se Juraj, sin ser Martina *de Polo* i supruge Petronile;⁹ godine 1551. krštena je Magdalena, kći ser Martina *de polo* i žene mu Petronele,¹⁰ ožujka 1557. Jerka (*Hyeronima*) istoga Martina *de paulo, et .d. petronile eius uxoris*,¹¹ te u svibnju 1559. Petar, sin istih roditelja (*de Paulo*).¹² God. 1560. bijaše ser Martin „de Paulis“, sin Franin, jedan od pučkih prokuratora,¹³ a na istu ga službu izabraše i srpnja iduće, 1561. g.¹⁴ Sudeći po očevu imenu, ovaj bi mogao biti onaj Martin, sin ser Frane Dompavlovića (*dompaulouich*) i žene mu Margarite, kršten u Hvaru 15. prosinca 1524. g.¹⁵ Ser Frane se pod prezimenom *de Paulis* bilježi kao kum 1536. g.¹⁶ Oblik prezimena „Dompavlović“ može se povezati s kleričkim naslovom „don“ ili „dom“ odnosno „dum“ (od latinskog *dominus*): doista, godine 1525. spomenut je hvarski klerik don Pavao, sin g. Martina *de Polis*,¹⁷ koji bi imao biti Franin brat. Međutim već se 1523. navodi kao kum Martin *dompaulouich!*,¹⁸ a i 1552. kumuje *ser martinich !!?! donpaulouich*,¹⁹ koji bi mogli biti djed i unuk. Petronila / Petrunj/ela / Petra / Pera, supruga ser Martina *de Polo*, ili *de Paulo*, kumuje u nekoliko puta od 1546. do 1556. g.²⁰

⁶ FRB, 5.

⁷ MHB, *Instrumenti ... de S. Niccolò di Busi ...*, A, pp. 130, 132, 134.

⁸ FMH, bilježnik P. Grižun, f. 20v (tekst veoma nejasan).

⁹ MK I., f. 98v.

¹⁰ MK I., f. 210. Na krštenju 20. VII. kumuju Hanibal Lučić (*anibal lucius*), Antonij Vitaljević (*Vitalis*), Cecilija, žena Tulija Bartučevića, te Faustina, žena hvarskoga suprakomita dr. Nikole Paladinića (krstio je njegov brat, kanonik Jakov), dakle istaknuta hvarska vlastela, što govori o ugledu obitelji krštenice.

¹¹ MK I., f. 136.

¹² MK I., f. 254v (majčino je ime u inačici: Petronila).

¹³ FRB, 19, 3, br. 98 i 99.

¹⁴ I. KASANDRIĆ 1987-1987, 123.

¹⁵ MK I., f. 189v.

¹⁶ MK I., f. 197.

¹⁷ KAH, XVIII.a, 3, 31.

¹⁸ MK I., f. 264v.

¹⁹ MK I., f. 252.

²⁰ MK I., f. 50v, 65, 81, 82, 214v, 235, 236, 250, 268.

Drugi rod ili, bolje, drugo prezime povezano s navedenima trebalo bi biti ono *Benaža* ili *Benažić*, koje je također izvedenica od imena „Benedikt“. God. 1507. meštar Juraj *Benasa* svjedoči ugovoru za dovršetak hvarškoga franjevačkog zvonika;²¹ kumuje 1517. kao *magister georgius benazich*, kad i njegov brat ili rođak *Jac^o benasich*.²² Iduće godine, 1518., kuma je Margarita, žena meštra Jurja *benaza*,²³ godine 1520. kršten je njihov sin Matej, a godine 1525. Frane, istih roditelja.²⁴ Godine 1528. klerik Nikola *Georgius*, upravitelj hvarske Anuncijate, ustupa kućište sjeverno uz ovu crkvu meštru Jurju *Benasi*.²⁵ Petronila ili Petra, žena Martina *Benaza*, *Benaze*, *Benasichia*, *Benazich*, *Benaxichia* itd. (katkad i bez muževa imena), kumuje nekoliko puta u razdoblju od 1545. do 1551. godine.²⁶ U studenome 1543. krštena je Kata, kći ser Martina *benaze* i žene mu Petronile;²⁷ ista (?) Katarina, kći pok. Martina *de Paulis* i žena časnika na hvarskoj Fortici (*Caporalis in Castro Pharensi*) Luke *Zuanna*, sastavlja oporuku 1569. godine.²⁸ Godine 1546. krste Pavla, sina ser Martina *de benaza* i supruge mu Petronile.²⁹ Ista imena te isto vrijeme spomena nukaju na zaključak da su ovi *Benažići* istovjetni s onima „de Polo“ ili slično, prethodno navedenima. Dodatna potvrda (?) iz kasnijega naraštaja: godine 1579. i 1580. kumuje *zuane* /!/ ili *ivana*, žena Jurja *Benažića*, iduće godine ista *D. Zuanna Vxor D. Georgij benaxich* i njezin muž, a 1583. godine, 8. siječnja, rođen je i kršten Pavao, sin *D. Georgi de polo et eius uxoris D. Xiuae*.³⁰

Jasno je da su oblici prezimena „de Paulis“, „de Paulo“, „de Polo“ romanizacije, pa se nameće pitanje o izvornome, hrvatskom obliku: jedan smo već spomenuli: „Dompavlović“. Dodali bismo još jedan: Pavković. Od 1517. do 1520. kumuju u Hvaru ser Marin ili Maroje *pauchouich de ragusio*, dakle Dubrovčanin, i žena mu Marija;³¹ navodi se pod prezimenom „de Paulo“ kao već mrtav 1523. g., kad bi kršten njegov rob, neki mali crnac!³² Godine 1530. kum je Dubrovčanin ser Petar *de Polo*,³³ dok početkom 1537. krste Margaritu, kćer ser Martina Dubrovčanina i supruge mu Petre.³⁴

Prelazimo na roditelje književnika Martina, o kojima možemo iznijeti nekoliko pouzdanih podataka. Otac mu je Benedikt ili Benko zabilježen kao kum godine 1549.: *ser bencho de polo*, dok početkom iduće, 1550. g. krste *petronillam filiam ser benedicti de*

²¹ V. BRUSIĆ 1932, 391 i 392, bilj. 3 (krivo čita *Magnifico*, umjesto: *Magistro* – usp. prijepis u FAH).

²² MK I., f. 182. – God. 1520. krsti se Margarita, kći Jakova *Benaza* i žene mu Urse (isto, f. 186).

²³ MK I., f. 182v.

²⁴ MK I., f. 185v i 72v.

²⁵ FB, IV., 114.

²⁶ MK I., f. 80v, 205, 206, 234, 250, 251v, 268.

²⁷ MK I., f. 22.

²⁸ KAH, XVII.a, 80, f. 284.

²⁹ MK I., f. 249.

³⁰ MK I., f. 154v, 155, 156, 106v, 260.

³¹ MK I., f. 9v, 42, 109, 183, 183v, 185v.

³² MK I., f. 188: ... *quendam puerum nigrum schlauum .q. ser marinj de paulo* – dobio je ime Marko, valjda po kumu, meštru Marku Zlot(a)rgoviću.

³³ MK I., f. 193.

³⁴ MK I., f. 197v.

paulo et eius uxoris Magdalene.³⁵ U listopadu 1552. krštena je Jelena, kći istoga ser Benedikta *de polo* i spomenute mu supruge, a kumovali su i vlastela, gradski sudac Ivan Frane Golubinić (*Columbinus*) pok. Petra te pjesnik Lučić (*spectabilis dominus hanibal Lucius*), što svakako i opet govori o ugledu obitelji.³⁶ Ožujka 1555. krsti se njihova kći Margarita *de polo*,³⁷ a godine 1567. (čak!) Lukrecija istih roditelja: *Benedicti de pollo* i žene mu Magdalene.³⁸ Ovaj Benedikt-Benko i prije spominjani Martin morali bi biti braća, jer dobivaju djecu približno u isto vrijeme, sredinom 16. stoljeća; njihove žene zajedno kumuju 1554. godine.³⁹ Magdalena, žena Benka „de Polo“, bila je kći Ivana iz Šibenika, prezimenom ili nadimkom Statirica: god. 1528. kršten je Frane, sin *Joannis de Sibenicho dicti Statirica habitatoris lesine et Jeline eius concubine*.⁴⁰ Poslije su se Ivan i Jelina vjenčali, jer ona kumuje 1532. g. kao njegova zakonita žena, a početkom 1539. Ivan se opet navodi u Hvaru kao kum, uz osobnu napomenu *de sibenicho*.⁴¹ Godine 1548. svjedoči u Komiži *d. joannes statirica*,⁴² a 1579. ima g. Ivan Statirica stojnu kuću u Visu u predjelu Luka;⁴³ za koju godinu je umro, jer svibnja 1584. tuži njegov unuk, a književnik o kome pišemo, *Messer Martin de Messer Benetto de Polo*, neke Višane da sijeku šumu na zemlji u vl. njegove majke Magdalene, kćeri pok. Ivana *Statirizze*.⁴⁴

Valja, međutim, otkloniti pretpostavku da bi Benedikt-Benko, otac „našega“ Martina, bio istovjetan s liječnikom Benediktom *de Benedictis*, zabilježenim kao kumom 1596.-1598. godine,⁴⁵ a spominje se i 1599., kao *L' eccellente signor Benedetto Benedetti Dottor medico fisico*.⁴⁶ Benedikt-Benko navodi se redovito s prezimenom *de Polo* ili slično, kako smo vidjeli, te titulira: *ser, messer, domino* - što sve označava ugledna, odnosno imućna pučanina, a nipošto općinskog liječnika kojemu pripadaše naslov: *excellens dominus* i nalik; osim toga, komunalni *medicus physicus* nije po zakonu smio biti pripadnikom dotične općine!⁴⁷ Osim iznesenog, ovaj je liječnik, prema godinama kad se spominje, prije bio vršnjak književnika Martina negoli njegovog oca, a teško je vjerovati i to, da je taj uglednik

³⁵ MK I., f. 251.

³⁶ MK I., f. 65. Upis ovoga krštenja donosi cjelovito C. FISKOVIĆ 1978, 215, bilj. 111.

³⁷ MK I., f. 213v.

³⁸ MK I., f. 177.

³⁹ MK I., f. 171v.

⁴⁰ MK I., f. 74.

⁴¹ MK I., f. 265v (*helena vxor ser Iohannis statirice de sibenicho*), te f. 96 (FRB, 5 krivo čita *Tomassich* umjesto *Joannis*).

⁴² FMH, Spisi bilježnika P. Grižuna, f. 30v.

⁴³ *Jsse jn uilla lucha in Domo habitationis D. joannis statirica* - FMH, bilježnik Jerolim Grasović, f. 5v. - God. 1576. kumuje *ser petrus statiricich* - MK I., f. 241v.

⁴⁴ FMH, Parnice (isto i FRB, 5 - bez navođenja izvora).

⁴⁵ D. BERIC 1956, 377.

⁴⁶ BAH, kut. 233, 212 i 215. - God. 1596., 25. III., kumuje kao *Excellens D. Benedictus de Benedictis medicus Phari* - MK I., f. 375v.

⁴⁷ G. NOVAK 1972, 134 (tvrdi, doduše, da se „taj stari zakon mnogo ... puta zaboravljao, pa su birani za liječnika domaći ljudi“, ali za to ne iznosi nikakvu potkrepu; potpisani, naprotiv, koji ima brojne arhivske ispise o hvarskim liječnicima, može posvjedočiti da do kraja mletačke vlasti nema slučajja da bi tu službu dobio koji pripadnik Hvarske općine; i R. Bučić /FRB, 5/ drži da je „fizik“ de Benedictis svakako bio stranac).

nosio ili dobio prislan, domaći hipokoristik „Benko“. I napokon – na kraju, ali ne po važnosti – da je Martinov otac doista bio liječnik, bio bi kao takav nedvojbeno, naveden i u njegovoj izjavi iz 1603. godine.⁴⁸

Martin književnik vjerojatno je bio rođen sredinom 16. st. (vjerujem malo kasnije, oko godine 1560.) – da li u Hvaru ili na Visu, ne možemo znati, jer više matice iz toga vremena nisu sačuvane, a hvarske su manjkave, kako je već izneseno. Godine 1581. kumuje on na krštenju Ivana, sina Jakova *Tocili* – krštenje je upisano dvaput; u prvome je upisu kum *D. Martini* !/ *benedetj*, a u drugome *D. Martinus Bencouich*!⁴⁹ Godine 1589., 4. studenog, u spisu o odvajanju Dola od starogradske župe svjedoči i *D. Martinus de Benetis*.⁵⁰ Iste 1589. prodaje Petar Činganović braći Martinu i Ivanu Tomi *de Benedictis* magazin u Hvaru na Pjaci „pred“ Arsenalom,⁵¹ na koje ćemo se skladište navratiti kasnije. Godine 1593. imaju braća *Benetti* kuću u Burku, „predgrađu“ grada Hvara,⁵² o kojoj (?) također kasnije.

Ovdje (kratkoće radi) preskačemo podatke koje donosi D. Berić,⁵³ pa i onaj o Martinovoj pripadnosti braštini sv. Križa u hvarskoj franjevačkoj crkvi; dodajmo samo da je *messer martin beneti* bio sudac (*Zudese*) te bratovštine i godine 1603. te 1606. g.⁵⁴ Od njegovih kumstava ističemo ona na Visu,⁵⁵ otoku s kojim je bio višestruko povezan – imanjem, boravištem (godine 1605. u popisu pučanstva na Visu zapisan je u Luci i *martin bencouich*, ali samo muž i žena⁵⁶), a moguće i rođenjem, kako je već spomenuto.

Od nepoznatih dokumenata o Martinu ističemo onaj Ivana Andrije Činganovića od 16. studenoga 1601. godine, sačuvan među spisima hvarske obitelji Bučić, kojoj Činganovići bijahu preci,⁵⁷ a upućen Filippu Pasqualigu, generalnom providuru mletačkog Jadrana, jamačno kao sudbenoj instanci. Spis pripada kaznenoj parnici koju je Činganović pokrenuo protiv Martina *Beneti* zbog – ni manje ni više, nego – pokušaja umorstva, za koje se ne navodi točno kada se zbilo, već se neodređeno poziva na ostale spise kaznenog postupka, koje, dakako, nemamo. Uz to, spis je oštećen, osobito na pregibima, ali unatoč svemu prilično jasan.

U uvodnome dijelu toga *Memoriale* Činganović ističe kako je njegov protivnik iskoristio njegov odlazak u Mletke (radi prodaje vina – „da bi prehranio svoju brojnu, siromašnu obitelj“ – što je bila uobičajena fraza), te preko svojih zastupnika prikazao sudu nekakav pomirbeni prijedlog, na koji Činganović nije mogao, zbog žurbe, odgovoriti kako valja. Zatim slijedi *meritum* stvari: Ivan Andrija je, zajedno s „rečenim Martinom“, često zalazio

⁴⁸ D. BERIĆ 1956, 377.

⁴⁹ MK I., f. 156 i 157.

⁵⁰ DASG, Kodeks Botteri I., 143.

⁵¹ AH, kut. 3, Instrum. Longo 3, f. 349.

⁵² AH, kut. 3, Pet.Longo 3, f. 299v.

⁵³ Preskače (?) dva Martinova kumovanja: 1587. (*D. Martinus Benedicti*) i 1599. (*Beneti*) – MK II., f. 389v i 414. – Dne 23. XII. 1587. kumuje isti kao *D. Martinus de polo* – f. 176v.

⁵⁴ FMH, Spisi bratovštine sv. Križa.

⁵⁵ N. BEZIĆ-BOŽANIĆ 1988, 18 (dvojbeno je kumstvo iz 1625., kad je Martin bio već blizu dva desetljeća mrtav).

⁵⁶ FBB, IX., 120, f. 6 - J. KOVAČIĆ 1987, 98.

⁵⁷ J. KOVAČIĆ 1996 (Bučić), 440-441.

kod neke „njegove“ (tj. Martinove) bludnice u Gradu (=Hvaru; iz izjave nije jasno po čemu je dotična ženska bila „Martinova“: je li on bio korisnik usluga ili svodnik, ili pak, što je sasvim moguće, i jedno i drugo). Martin je jedne noći opazio Činganovićev odlazak s Visa u Hvar, te odmah krenuo za njim posebnim brodom (što potvrđuje da je često boravio na Visu!), naoružan arkebuzom i sabljom. U „sedam ura noći“ Martin se iskrcao na vrhu obale (Fabrike?) i odmah otišao potražiti Činganovića u kući „rečene ženske“; tu su se i pomirili, no s Martinove je strane to bilo „đavaoski hinjeno“; po izlasku iz te kuće šetali su zajedno većim dijelom Hvara, te, kad se konačno htio rastati „u ljubavi“, Činganović je bio „izdan i ubijen“ (= u pokušaju), dok se Martin prije svanuća vratio na Vis, iskrcao na samotnu mjestu i, još u brodu, priznao (kome?) svoj zločin, „kao da je ubio vlastitoga brata“. Ivan Andrija je, doznajemo, jedva preživio – početka mu nisu mogli zaustaviti krvarenje i liječnici ga već otpisaše, ali se „Božja blagost udostojala poživjeti ga još kratko vrijeme, eda bi okajao grijeha i pomogao svojoj obitelji“; prepušta „osvetu Božjim rukama“ i želi se pomiriti, uz uvjet „da ne bude gore negoli je bilo“ te da mu se, razumljivo, isplate svi troškovi, i štete „koje će trpjeti do kraja života, postavši ranjavanjem nesposoban za mnoge poslove“.⁵⁸ Opaziti je da Činganović uopće ne iznosi razloge svojega sukoba s Martinom, odnosno pobude toga pokušaja umorstva – to je zacijelo bilo navedeno u ostalim, nama nesačuvanim parničnim spisima, pa tužitelj (odnosno njegov odvjetnik), obraćajući se visokom mletačkom dužnosniku, nije želio duljiti.

Dakako da je prostitucija u Hvaru – prometnoj luci u koju je zalazilo brojno trgovačko i ratno brodovlje – bila u prošlosti neupitna činjenica, samo što je oskudno sačuvana arhivska vrela za to hvarsko razdoblje rijetko spominju.⁵⁹ Dok su bludnice u starom Dubrovniku nazivali „zlim ženama“, a u predmodernom Splitu „grišnicama“,⁶⁰ u Hvaru su ih, čini se, zvali „besramnicama“: tako godine 1475. otkazuju dominikanci ovdašnjega Sv. Marka braći de Fumatis prijašnju dodjelu skladišta kraj njihove crkve i samostana, najvećma zbog toga da se ondje ne bi nastanile *mulieres impudicae*, „na štetu i sramotu Samostana“.⁶¹ Takve sreće nije bio drugi samostan – doduše, onda tek budući! – naime onaj benediktinki, u koji su te redovnice unišle istom godine 1664.. U zgradama koje za samostan oporuči još godine 1591. Julija Lučić ud. Antonija, nevjesta pjesnika Hanibala, a unuka Petra Hektorovića, stanovale su 1648. i *Donne impudiche*, „na veliku uvredu Gospodinu Bogu i sablazan svega Grada“!⁶² Godine 1657. žali se vlastelin Piroman Lučić da su u njemu susjednoj kući, vlasnosti bratovštine Presvetoga, stanarke načinile „školu za bludnice, na veliku zapanjenost i sablazan svega susjedstva“, pa je želio odalečiti od svoje kuće te „gnjusobe i toliko sablažnjive stvorove“!⁶³ A kad je tako bilo u kućama pod nadzorom Crkve i Općine, možemo zamisliti kako je bilo drugdje.

⁵⁸ V. prilog. Ne znamo je li ovaj Činganović istovjetan s onim Andrijom, na krštenju čijega sina lipnja 1604. kumuje i naš Martin, s prezimenom „de Benedictis“ (D. BERIĆ 1956, 374) – u potvrdnom slučaju, došlo je do konačnog pomirenja!

⁵⁹ Bludništvo se ovdje često bilježi u prve dvije trećine 19. stoljeća; razlozi su brojna vojna posada i dobro sačuvan općinski arhiv iz toga vremena. Podatke ćemo ipak izostaviti, jer bi bilo predugo i vremenski predaleko od zadane teme.

⁶⁰ M. UVODIĆ 1952, 80, 86, 87, 100.

⁶¹ S. KRASIĆ 1974-1975, 179, reg. 176.

⁶² J. KOVAČIĆ 1999, 41 i 44-45.

⁶³ R. BUČIĆ 1978, 32.

et Cec. *de*

... Martin Bench ...
 ... et gl. sui in tenementis; de in glo.
 ... da Letina benei andaco a Venetia per dar exco. alle Vin.
 ... un Vasello de pallati, ...
 ... della mie partita et desidero in gin imbarcato subito ...
 ... della pace, alligat in quella peca is feue ...
 ... et della mie copia, et poeu la moglie ...
 ... et protegat il viaggio per l'etern ...
 ... et ad hecita l'agnos ...
 ... et di lui ...
 ... maella Sam ispirata ...
 ... mi guardo: et danna.

Dal procto appare ...
 ... in praticati con me ...
 ... da lei notte) omenis la partita mie da Letina per Letina, et subito ad bona
 ... a hora sette di notte si feue l'barcare in capo della reggia, et fatto
 ... femina one desidero ovento a leun male nel ...
 ... parte per la Cita, finalm. diuolendo partire da lui amneudo. fui
 ... grandi giorni si part dalla Cita, et ritorno a Letina, facendo l'barcare in
 ... et nel suo ritorno hards in barba certex di proprio bocca
 ... il delicti comets lamentando quel li haan ovento il suo piedi appuzi pech,

suete

/Sl. 1. Optužba za pokušaj umorstva godine 1601. – FB, III., 39a/

et congregatio populi hinc diei 7 octobris ibat

convocata, et coadunata la congrega^{te} della universita del popolo di hinc dello
 provincia del cl. M^o S. Carlo et prov^o nella sala del suo palazzo di fine, et
 contan li cose infra di promesse li mandati gli casali, et il suon della tromba
 nella (ordinario) nella qual congrega^{te} fu posta parte della J. gre^{te} del popolo
 che in loco del g^o mo Martin Beneti in choro in questa congrega^{te} in Ambasciat^o
 a piedi de sua P^oa con le medesime commissioni, et talavis, che ha qua cosa y Beneti
 si ~~#####~~
 no

fu proprio in Ambasciatore per li procuratori

L' eccellente sr. Tomaso mitaleo

si ~~#####~~

franc. Capogrosso Card. n. Candia Coi kisse aliam
 manu est ad ogni concord. et n. fides subo.

/Sl. 2. Zapis o smrti M. Benetovića godine 1607. – FBB, VI, 77, 14/

Svoju povezanost s tim polusvijetom pokazuje Benetović i u svojoj *Hvarkinji* - sluškinja Dobra zaklinje se gospodarici: „da bi me još bnetaškoga burdela dopalo“, tj. „dabogda dospjela u mletačku javnu kuću“ (gdje je „zaposlenicama“ moralo biti teško, zbog velika „prometa“); sluga Bogdan spominje staru hvarsku svodilju Barbaru, koja „jima vazda oprave /=posla/, a navlastito /=narocito/ kad su galije /tj. o dolasku ratnog brodovlja/“.⁶⁴ Sluškinja Goja ironično se zaklinje svomeu proscu, netom spomenutom Bogdanu: „Meni ‘e drago poštenje koliko najpošten’ joj kâ pod Svetim Markom stoji“.⁶⁵ Nije li to aluzija na kraj kod hvarskoga Sv. Marka, gdje bi stanovale bludnice još u 15. st.⁶⁶

⁶⁴ M. BENETOVIĆ 1965, 215 i 218 – usp. F. S. PERILLO 1983, 859.

⁶⁵ ISTI, isto, 165.

⁶⁶ Bilj. 61.

Neprepisanog datuma nakon 30. prosinca 1606. Martin Benković svjedok je pri otvaranju neke oporuke,⁶⁷ na sjednici hvarske Pučke skupštine 7. listopada 1607. odlučuje se, umjesto pokojnoga gospara Martina *benetti*, izabrati novoga izaslanika iste Skupštine „kod nogu Njegove Vedrosti“, što doslovce znači Dužda, a u zbilji mletačke vlade; bio je izabran Toma Milatić (*milatheo*), a obje odluke donesene su jednoglasno.⁶⁸ Ipak, pretpostavka da je Martin umro u Mlecima nema, barem zasad, nikakve potvrde. Hvarski pučki izaslanici pri mletačkoj vladi boravili su u Mlecima tek povremeno (?), a drugačije ne bi ni mogli, uzevši u obzir njihove domaće poslove – pa tako ova *Tod in Venedig* ostaje upitna, pogotovo zato što Martinova oporuka nije sačuvana, odnosno nije još pronađena.

Podaci o Ivanu *de Benedictis*, bratu književnika Martina, već su uglavnom poznati.⁶⁹ Krajem 16. st. braća se spominju zajedno kao *messer* Martin i Ivan *Benetti / de Benedictis*, u vlasništvu vinograda u viškom Velom polju.⁷⁰ Sudeći po godinama kad se spominje, Ivan je morao biti dosta mlađi od Martina, i nadživio ga je za najmanje dvadeset godina; njegovu drugu ženu nalazimo kao udovicu 1640. (*D. Marietta r. q.^m Joannis Benetti*), 1651. (isto), te čak 1663. g., ovaj put s prezimenom Benković! (*D. Marietta Vxor q.^m D. Joannis Bencouich*).⁷¹ Ivan je očito dobio ime prema djedu po majci, navedenom Statirici, a Martin valjda po stricu (očevu bratu), o kome v. prethodno. Treći, zapravo prvi, najstariji, brat trebao se, po djedu, zvati Frane: godine 1635. kumuje doista *D. Marietta q.^m uxor Franci Benetti*⁷², ako smo ime dobro pročitali i nije riječ o Ivanovoj udovici.

Već je dugo poznato da je književnik Martin imao nezakonitoga sina Slâvota (hvarski oblik!) s nekom Katom G(a)rgićevom, krštenoga srpnja 1596. godine.⁷³ On je, međutim, imao i zakonitog potomstva, najprije, možda, kćer Jerku: god. 1627. bilježi se *Ger.^{ma} figliola del q.^m ms Martin Benasich et r. q. ms Batt.^a Alfieri*; ista se Jerka, ali samo s (djevojačkim?) prezimenom *Benasich*, spominje kao međašnica nekog posjeda na Luci u Visu 1624. godine.⁷⁴ Ako je ta poveznica točna, bila bi to potvrda kako je jedan od hrvatskih oblika Martinova prezimena bio i Benažić (Benašić?).

Dosad nesigurnu pretpostavku da bi Silvestar B., spominjan 1620-ih i 1630-ih godina, mogao biti Martinov sin,⁷⁵ sada možemo pouzdano potvrditi. Na skupštini braštine sv.

⁶⁷ FRB, 22, br. 25 (u hrvatskom registru dotične isprave R. Bučić donosi Martinovo prezime u današnjem pravopisu).

⁶⁸ G. NOVAK 1924, 127-128 i 129: izvornik (kojemu je današnja točna signatura: FBB, VI., 77, 14) međutim ne donosi sasvim vjerno – izostavlja ishod dvaju glasovanja, prikazan „grafički“, v. preslik - iako se broj glasova ne podudara, valjda nemarom prepisivača. Prijepis je ovjerio pomoćnik hvarske Kancelarije Frane *Caputgrossus* – zacijelo povezan s prezimenjakom Bartom Kaugrosovićem, prvim (?) prepisivačem *Hvarkinje* (usp. D. BERIC 1956, 379).

⁶⁹ D. BERIC 1956, 374.

⁷⁰ J. KOVAČIĆ 1987, 144, reg. 16 i 149, reg. 51.

⁷¹ MK II., f. 63, 335 i 336.

⁷² MK II., f. 255.

⁷³ D. BERIC 1956, 377. – MK II., f. 356v.

⁷⁴ FS, f. 48v i 29r-v. Baptista Alfieri bio je gaštald i blagajnik hvarske bratovštine Presv. Križića, pa je na knjižici prihoda i rashoda te bratovštine iz 1631. nacrtan njegov grb: stablo na zemlji između dvije osmerokrake zvijezde (FMH, Presv. Križić). God. 1610. i 1614. kumuje, odnosno svjedoči g. Vicko de Alfieri zvan *Benasich!* (MK II., f. 238v i BAH, Criminale 1618-1621, 701).

⁷⁵ D. BERIC 1956, 374 i 377.

Križa 4. svibnja 1617. u Hvaru primljen je za bratima, na mjesto svojega pok. oca Martina, njegov sin Silvestar: *ser Siluestro Benetti in logo del q. suo Padre ser Martin fù accettato*.⁷⁶ Kako je od smrti njegova oca već bilo prošlo deset godina, Silvestar je bio primljen u ovu braštinu⁷⁷ istom nakon punoljetnosti, što bi značilo da je bio rođen negdje krajem 16. st., valjda i on na Visu, kad ga nema među hvarskim kršćenicima. Na žalost, ime njegove majke, žene književnika Martina, ne nahodimo u vrelima.

Silvestar „Benetti“ bio je godine 1629. gaštald i blagajnik navođene bratovštine sv. Križa u Hvaru, pa je na naslovnoj stranici računске knjižice za tu godinu ostavio svoj zapis te narisao svoj grb u kartuši: po jedan ljiljan na dva superponirana polja, odvojena pojansom.⁷⁸ I on je, poput svojih starih, bio pučkim dužnosnikom: 1630.-1631. prokurator,⁷⁹ 1633. potpisuje se kao pučki blagajnik (?),⁸⁰ 1637.-1638. spominje se na Visu opet kao pučki prokurator,⁸¹ a godine 1639. postaje ponovno pučkim blagajnikom.⁸² Silvestar je bio oženjen Anđelom Pervaneo (još jedna ugledna hvarska pučka obitelj) i s njome imao četiri sina: Martina (rođen 1624.), Grgura (rođen 1626.), Ivana (rođen 1628.) i Franu (rođen 1630.),⁸³ od kojih prvi nosi ime djeda po ocu, drugi valjda djeda po majci, treći je dobio ime po očevu stricu (djedovu bratu), a četvrti možda po pradjedu (očevu djedu), koga smo spomenuli ranije.

Nakon toga ovaj rod iščezava iz nama dostupnih vrela. Posljednji je spomen oporuka Marijete Dimitri-Kačić, udove g. Ivana *Benetti*-ja, od 5. ožujka 1679. godine.⁸⁴

Ako je to žena Martinova brata (što bi po njezinu imenu odgovaralo), a ne Martinova unuka netom spomenutog (rođenog 1628.), onda je doživjela duboku starost. O baštinicima v. dalje, pod „kuće“.

Učitelj

Još od nastupa mletačke vlasti godine 1420., najkasnije, birala je Hvarska općina školskog učitelja da, o njezinu trošku, odnosno na njezinoj plaći, podučava dječake *in*

⁷⁶ BAH, Anuncijata i Sv. Križ: *Libro delli debitori alla scola*, f. 18v – J. KOVAČIĆ 1987, 203.

⁷⁷ Ovaj izraz (u čakavskom obliku: *braščina*, uz onaj talijanski, *fratija* = frataglia) rabi i sam naš pisac (M. BENE TOVIĆ 1965, 174 i 178), ali u šaljivu značenju „bratovštine“ – rogonja! Isto je i u *Komediji od Raskota* (F. FANCEV 1932, 122): Rasko, koji mora odustati od Cvite, tješi sam sebe kako je tako valjda bolje, jer bi ga Cvita, „lipa divojka“, vjerojatno ubrzo upisala „u bratime u Carkvicu u Svetoga Luke“, tj. „nabila mu rogove“: povijesna crkvice sv. Luke u uvali po njoj prozvanoj Carkvica, negdje između Jelse i Poljica te kilometrima udaljena od naselja, nije nikad imala nikakvu bra(tov)štinu, kako svjedoče podaci u BAH (ispisi u potpisanog).

⁷⁸ FMH, Sv. Križ: *Libro della Scolla del Santissimo Chrocefisso del administration di me Siluestro Benetti Gastaldo et Cassa, de, di; 3: Maggio i629*.

⁷⁹ I. KASANDRIĆ 1986-1987, 129.

⁸⁰ *Jo Siluestro Benetti Quadernier delli Citadini di Liesena* – ACH, vol. VII. (nepaginirano).

⁸¹ *Il signor Siluestro Benetti Procurator dell' Vniversità del Popolo* – FOH, Grazie IV., f. 4, 5, 6, 13 i 25v.

⁸² FRB, 19, 4, br. 145 (2).

⁸³ D. BERIĆ 1956, 374 navodi samo trojicu: Martina, Ivana i Franu, ne bilježeći upise njihovih krštenja. Franino krštenje nismo uočili, dok su ostali upisani u MK II., f. 331v, 141 i 340 (ovdje je spomenuto i majčino prezime).

⁸⁴ KAH, XI.a, 13, 157 (to je samo kratak izvadak iz oporuke, s misnim zapisom Kaptolu).

/Sl. 3. Grb Silvestra B. iz godine 1629. – FMH, Sv. Križ/

grammaticalibus, naime osnovama pismenosti, retorike i poetike.⁸⁵ Među ovima *magistri scolarum* navodi R. Bučić za razdoblje od 1598. do 1600. našega Martina *Benetti*-ja kao *rector-a scollarum*, te ujedno i orguljaša.⁸⁶ Bučić doduše ni ovdje ne spominje točan dokument odakle mu dotični podatak, no jer je ne samo marljivo, nego i vrlo savjesno prepisivao, skupljao i registirao stare hvarske isprave, kako je vidljivo iz njegova arhivskog fonda, držim kako mu moramo vjerovati.

Zanimljivo je i to da je prije Benetovića službu školnika u Hvaru obavljao drugi književnik, pisac crkvenih prikazanja iz Pučišća na Braču, don Sebastijan - „Sabić“ ili „Sabe“ - Mladinić (1563.-1620.).⁸⁷ Taj *Presbyter Sebastianus Mladineus ludimagister Phari* krstio je ovdje u ožujku, kolovozu i prosincu 1596. godine.⁸⁸

Orguljaš

Poznato je da je M. Benetović bio orguljaš Kaptola, tj. katedrale, ali ujedno i Općine, koja je nastupe na svjetovnim zabavama sufinancirala, od samoga kraja 1598. pa negdje do listopada 1601., ali na privremenoj osnovi, po čemu bi se smjelo zaključiti da je Martin kao glazbenik bio zadovoljavajuće, ali osrednje kakvoće; stoga se „ubrzo osjetila potreba, da se ovo važno mjesto ne preda više u ruke dobronamjerna diletanta, nego školovana i u svojoj umjetnosti potpuno obrazovana muzičara“.⁸⁹

Treba odbaciti pretpostavku da je Martin onaj „Sier Benetto Sonator“, glazbenik u službi hvarskoga kneza spomenut 1575. godine:⁹⁰ najprije, *Benetto* nije prezime, nego ime, a još je studenoga 1544. bio kršten Katarin, sin *ser benetj sonatoris et eius vxoris Catarine*,⁹¹ pa je prema tome taj „svirač“ (po svojoj prilici stranac) za čitav naraštaj stariji od „našega“, Martina, i nema nikoje veze s njime.

„Slikar“

Navodnici uz slikarsko djelovanje Martina B. mogu djelovati zbudjujuće, ili čak uvredljivo; međutim, dok se njegova djelatnost kao učitelja i orguljaša „rasplinula“ u vremenu i prostoru, slikarski mu je „opus“ sačuvan – šest slika na temu Isusove Muke, na zapadnoj strani parapeta pjevališta franjevačke crkve u Hvaru, potpisanih njegovim imenom i prezimenom u obliku „de Benedictis“, te datiranih u 1599. g. (mjesto i vrijeme su logični, sjetimo li se da je Martin bio bratim Sv. Križa – sa sjedištem u kapeli sjeverno od pjevališta u istoj crkvi⁹² - te da je upravo u to vrijeme bio orguljaš, možda i ovdje u franjevaca).

⁸⁵ G. NOVAK 1972, 130-133.

⁸⁶ FRB, 25f, 19.

⁸⁷ O njemu v. A. JUTRONIĆ 1970, 40-44; na str. 41 kazuje da je postao pučkiškim župnikom 1597., „nakon boravka u Hvaru“.

⁸⁸ MK II., f. 375v, 178v i 103.

⁸⁹ D. PLAMENAC 1938, 88.

⁹⁰ D. BERIC 1956, 375.

⁹¹ MK I., f. 23.

⁹² J. KOVAČIĆ 1998 (Tri pravilnika bratovština...), 123-124.

Još je R. Bučić pretpostavio da je taj *Martinus de Benedictis* zapravo bio „naš“ književnik,⁹³ što je potvrdio D. Berić,⁹⁴ a povijesnoumjetnički obradili Kruno⁹⁵ i Ivana Prijatelj.⁹⁶ Martin B. kao slikar bio je diletant u lošem smislu te riječi, s brojnim nespretnostima u crtežu i tvrdoćom u koloritu, a njegova neumješnost prikazivanja ljudskog lica djeluje upravo groteskno. Također je bila objašnjena i „tajna“ njegove razmjerno čvrste kompozicije: koristio se gotovim grafičkim predlošcima drugih slikara. Početkom godine 1600. slikao je (zapisan s prezimenom: *Beneti*) dva grba korčulanskih mletačkih knezova za tamošnju općinu, prilikom neke svečanosti;⁹⁷ dakle, prigodan rad za jednokratnu upotrebu.

Pokušaji da se ovome „slikaru“ pripišu još neka djela nisu, čini mi se, uspjeli. Tako mu je bila predložena pala Gospe Ružarice u Dolu na Hvaru, naslikana oko 1598. godine,⁹⁸ no živahni i uvjerljivi bratimski portreti na njoj otklanjaju tu pretpostavku, pa je kao pravi slikar u međuvremenu bio predložen Francesco Frigimelica.⁹⁹ Ni drugi rad koji mu je bio predložen, onaj otajstava Ružarija u Komiži,¹⁰⁰ nema (prema mišljenju potpisanoga) nikakve veze s Martinovim potpisanim ciklusom na franjevačkom pjevalištu u Hvaru, ni po slikarskom postupku ni po fizionomijama, a ne odgovara ni vremenski, jer je očito nastao u drugom, akoli ne i trećem desetljeću 17. stoljeća. Zaključujemo da je Benetovićevo hvarski „opus“ vjerojatno jedino veće javno djelo koje je on ikada načinio, jer je odmah bio prepoznat kao nedarovit slikarski diletant, pa nije ni imao daljih narudžbi. Hvarski su franjevci sačuvali njegov rad u svojoj crkvi, što zbog štednje (jer su bili siromašni), što zbog toga što se na visini pjevališta nisu ni opazali najveći nedostaci toga djela. Tako je ono bilo spašeno kao jedno od rijetkih domaćega tvorca iz toga vremena, a danas ima tek kulturno-povijesnu (i referentnu) vrijednost.

Književnik

Hvarkinja ili *Komedija od Bogdana* zacijelo je prvo Benetovićevo književno djelo: to on sam kazuje u prologu, ističući kako je komedija „izašla ispod ruke novoga meštra“, a izvedena je, naravno, za vrijeme karnevala – na „ugodan razgovor /=zabavu/ ove dneve“, „buduć poklade“.¹⁰¹ Koje godine? Možda odgovor na to pitanje daje isprika sluškinje Dobre gospodarici Perini, kad je kori zbog kašnjenja: „Uh, prem zastah se na večernji, toliko lipo

⁹³ FRB, 5.

⁹⁴ D. BERIĆ 1956, 378; ISTI 1962, 33-36.

⁹⁵ K. PRIJATELJ 1985, 45-48.

⁹⁶ I. PRIJATELJ 1994, 183-185.

⁹⁷ C. FISKOVIĆ 1975, 563 i 566, bilj. 26.

⁹⁸ K. PRIJATELJ 1987, 223-226.

⁹⁹ J. KOVAČIĆ 1997, 127-128. To međutim ne znači da Martin nije imao nikakve veze s nastankom ove pale. Već smo ga našli kao svjedoka u aktu o utemeljenju zasebne dolske župe 1589. g. (bilj. 50), pa je nekih veza s Dolom mogao imati; on je za svojih boravaka u Mlecima (u svojstvu pučkog izaslanika ili po vlastitim poslovima) mogao ugovoriti slikanje te pale, ili čak dovesti slikara u Dol, ako su prikazani bratimi „pravi“ portreti. A možda ga je ovaj osrednji mletački slikar i potaknuo da se okuša u slikarstvu?!

¹⁰⁰ D. DOMANČIĆ 1988, 249-270 (ni on ne vjeruje u Benetovićevo auctorstvo dolske slike).

¹⁰¹ M. BENETOVIĆ 1965, 141 i 181.

arganjahu / = svirahu na orguljama/.¹⁰² Sjetimo li se da je Martin postao katedralni orguljaš krajem godine 1598., te da kroz usta lika u svojoj komediji zacijelo govori *pro domo sua*, tj. u prilog vlastitom orguljanju, onda je ova komedija mogla biti izvedena u pokladama (siječnju-veljači) već iduće, 1599. godine. U tom bi slučaju spomen „novoga meštra“ mogao biti čak – troznačan, tj. odnositi se na novoga „meštra od komedije“, novoga „meštra od mužike“ (i sad ovdašnji naziv za zborovođu) te novoga „meštra od škole“ (što je ovdje do danas oznaka školskog učitelja), uzevši u obzir podatak da je neposredno prije toga postao i *rector scollarum*. Za to, zasad, ipak nema jasnije potvrde.¹⁰³

Prema dosadašnjem književnopovijesnom istraživanju, neke su scene *Hvarkinje* nastale pod izravnim utjecajem talijanske komedije *Calandria*, koju napisao Bernardo Dovizi da Bibbiena 1513. godine;¹⁰⁴ još je više književnih povjesničara pokazalo kako Benetović, pišući svoju *Komediju od Raskota*, nije bio nimalo izvoran: ne samo brojne scene nego i mnogi dijalozi izravno su preuzeti od padovanskoga komediografa zvanog Ruzzante (Angelo Beolco: 1502.-1542.).¹⁰⁵ Pa ipak, ishod je djelo koje je nesumnjivo živo i „naše“ ili, riječima jednog od stranih istraživača: ... *talijanska lekcija predstavlja poticaj i uvod u djela koja na drugi način postižu pregnantnu samosvojnost, ... zbog originalnosti psiholoških tipizacija i realizma u izražajnim rješenjima*.¹⁰⁶ I doista, toliko je tu narodskih poslovice, uzrečica i usporedbi da sve odmah dobiva nepatvorenu domaću boju, okus i miris: Fabricio se tresu „kako list na vitru“; tast uzima zeta „kako mašku u mihu“ (= mačka u vreći), a tko je „u tancu (= plesu, kolu), tribuje se obraćati (= vrtjeti) kako može“; starac cjeliva svoju mladu ženu suhim poljupcima i usnama hladnim „kako kozja pljućina“; „došlo je maški salo u zube“; „čim je puna tobolina (= tobolac, kesa s novcem), dotle je laž kako istina“; „deri kozu čim (= dok) je topla“; „dobru razumniku malo besid potribuje“; „polako se u Rim gre“; mlada uspaljenica ima „jazik, da bi dosegal na Vis“ (11 milja od Hvara!), dok je njezin nevoljni muž „star kao tremontana“, pa „tko nima žene, rad bi ‘e se dobit, a tko ju ima, rad bi se izbavit“; starog ženika hvale „kako hromu hčer mati“ kad je želi udati - „vazda veži luk lukom, a cuk (=tikvu) cukom“; „gdi ‘e gospoja obisnica, i tot je sluzi tusta guzica“; „človik se za rog veže, a govedo za jazik“ (! – kaže se obratno, ali Bogdan to ili ne zna ili se zabunio – radi komičnog efekta); žene su pune suza, a najviše kad su krive – napune njima oči „koliko i spuge (= spužve)“; „svita“ (= odijelo, habit) ne čini redovnika (što u starijem jeziku znači bilo popa bilo fratra); onaj tko misli pasti, taj će orati; „ako ne mogu u G/a/ršku, a ja ću u Pelegrinsku“ (uvale zapadno od Hvara; smisao: ili ovako ili onako); gdje je „sida brada“, tu je „i pameti i kruha“¹⁰⁷ - itd., a da dodamo druge uzrečice, poštapalice, zakletve i kletve, moglo bi se ići *ad infinitum*.

¹⁰² ISTI, isto, 151.

¹⁰³ F. S. PERILLO 1983, 842 i 846 (bilj. 21) također smatra kako je *Hvarkinja* nastala potkraj 16. st. te da u Dobrinim riječima o ljepoti orguljanja pisac samodopadno misli na samoga sebe, ali se ne upušta u detaljnije datiranje.

¹⁰⁴ F. S. PERILLO 1983, 844-857.

¹⁰⁵ F. FANCEV 1929, 144 i 147-152; P. KOLENDIĆ 1956, 5-13; D. BERIĆ 1956, 382-387.

¹⁰⁶ F. S. PERILLO 1983, 844.

¹⁰⁷ M. BENETOVIĆ 1965, 143, 162, 163, 169, 172, 173, 174, 176, 178, 181, 197, 198, 203, 204, 219; usp. J. NIKOLJSKIJ 1921, 145-147; D. BERIĆ 1956, 389-390; M. FRANIČEVIĆ 1976, 26-27, 30 i d.

Tu su također i pučke praznovjerice: za dobru sreću, u kuću valja unići desnom nogom; „lijek“ protiv spolne nemoći je mokrenje kroz prsten, a Goja od svodnice Barbare doznaje za niz ljubavnih vrački i kozmetičkih „misterija“¹⁰⁸ Iz dijaloga se *Hvarkinje* prepoznaje živi gradić Hvar kakav je bio koncem 16. stoljeća: uglednije žene ne idu ni u crkvu same, nego ih onamo prate služavke, koje poslije moraju mljeti na „žrvna“, koja proklinju „da bi se ... raspala“, jer im „istrgaše ... snagu“ (ovdje su žene mljele „žornima“ sve do 50-ih godina dvadesetog stoljeća); Stari je Grad još selo, kamo zemljoposjednici odlaze prigledati ljetinu i težake; patrijarhalni muževi traže od svojih žena da se – u njihovoj odsutnosti – ne pojavljuju ni na prozoru („čuvaj se ponistre!“), jer da se ne „pristoji ..., znaš sama, dobrim ženam, kad nisu muži doma, da jih živ duh vidi“!!!; kockari u nekoj „toverni“ pelješe naivnoga slugu na kartama do gole kože, nanjušivši da ima novca; pod „Arsinalom“ je navoz za uvlačenje i izvlačenje brodova obložen drvom, a u okolnom moru plutaju „drobine“ iz obližnje klaonice; spominju se Dinaričići, stara hvarska obitelj,¹⁰⁹ kao vlasnici mreža-potegača; služavke rano ujutro odlaze u Njive (polja istočno od grada); Cigani („Cingani“, „Mavri“, „Jejupci“ – odjeveni „na jejubasku“) prodaju ženama „grebene“ (za vunu) i popravljaju ključanice.¹¹⁰

Komički se učinci često postižu suprotstavljanjem „latinske“ (a gdješto i hrvatske) „učenosti“ gospodara, s jedne, a neukosti slugu te svih ljudi iz naroda, s druge strane. Tako Bogdan svoga gospodara Mikletu „de Giorgi aliti Juraševića“ „pretvara“ u „de Rozzi / rozzo = prostak/ aliti Jarčevića /jarac, prema mletačkom *beco* = također i „rogonja“/“!; isti sluga misli da je „serenata“ vršenje velike nužde „pod ponistru“, od čega „u nas ni sramotnije stvari“!, „leut“ je za nj samo vrsta broda, a ne i lutnja, dok je „instrumentat“ tek privatno-pravna isprava, ne i glazbalo. Za nj je audijencija kod Kneza – „nadivencija“ ili „abedijencija“, a „vikarij“ (generalni vikar hvarskoga biskupa) – „frinkarij“. ¹¹¹ I u *Komediji od Raskota* lik s istim imenom misli da je Helena Trojanska, radi koje „da se je nikad velika karv prolila meu Garcí“, bila zapravo „nika Jelina iz Jelse, ali iz Pitav, ne umin pravo kazat“!; kad Remeta obavlja ljubavne čarolije nad Raskotom, ovaj ponavlja, umjesto: „Jove / = Jupiteru/ veliki“ – „ovne veliki“; na zaziv: „Marte i Saturno!“ odgovara: „smartan ki si u turnu / = smrtan koji si u tijesku za grožđe“, a kad Remeta ponovno zaziva Marta (= Marsa), Rasko misli da „niku Martu zoviše da me bije“, a on neće da ga „još žene biju“!¹¹²

Neke su aluzije za nas danas „neprobojne“, dok su publiku na praizvedbi *Hvarkinje* zacijelo poticale na smijeh: kakva je to „bugarščica od Petra Rešetine“?¹¹³ Znamo što su bugarštice, dok za drugi dio ovoga sklopa znamo samo to da je „Rešetina“ bilo prezime ili nadimak neke hvarske pučke obitelji u 16. st.¹¹⁴

¹⁰⁸ M. BENETOVIĆ 1965, 149, 162, 179-180, 185.

¹⁰⁹ Usp. MK I., f. 111v, 163v i 225v. Posljednji od ovoga roda rođen u Hvaru (?), (Stjepan) Nikola, postao je u 18. st. osorski biskup pa splitski nadbiskup (A. DUPLANČIĆ 1998, 156-157).

¹¹⁰ M. BENETOVIĆ 1965: 149, 156, 179, 180, 183, 191, 197, 205, 206, 209.

¹¹¹ ISTI, isto, 167-168 (ali v. cijelu scenu), 185-186, 199, 218 (usp. F. S. PERILLO 1983, 846, bilj. 21).

¹¹² F. FANCEV 1932, 105 i 118-119.

¹¹³ M. BENETOVIĆ 1965, 187.

¹¹⁴ God. 1542. krštena je Margarita, kći meštra Luke *rescetine*, a 1565. Lukra, kći Frane *resetina* i žene mu Frane – MK I., f. 201v i 176.

Komedija od Raskota, iako nepotpisana, po brojnim je analogijama djelo istoga pisca kao i *Hvarkinja* – ali istodobno dosta slabiji rad, bez raspona i istančanosti prvoga djela. To je priprosta i mjestimice vulgarna seljačka burleska, koja se odvija u Plamama, gdje je najveći uspjeh postati „dvornik“ (= seoski glavar) Gdinja ili Zastrazišća,¹¹⁵ a najveći je „intelektualac“ seoski pop, koji propovijeda tako, da „bi to i naša maška umila reć na kominu“.¹¹⁶ Osim toga, komedija je do nas došla u prijepisu ne samo nepotpunu nego i toliko slabu da su mu čitave rečenice nerazumljive.¹¹⁷ Nema ni govora, dakle, da je ova komedija „jelšanska“ (osim po prijepisu i kasnijem izvođenju), a najmanje da bi po njoj Jelsa bila „kao novo žarište hrvatske književnosti već u njenoj dalekoj prošlosti“;¹¹⁸ ona se u komediji samo spominje kao možebitno „mjesto rođenja“ „Jeline“ Trojanske,¹¹⁹ te kao mjesto do kojeg, čak, dopire Raskotovo zapomaganje kad ga izbiju!¹²⁰

Vjerujem da je *Komedija od Raskota* nastala nešto kasnije negoli *Hvarkinja* – prvih godina 17. stoljeća (?) – te da je s *Hvarkinjom* pisac imao neugodnosti. Kako inače objasniti potpunu ruralizaciju „Raskota“, posvemašnje izbjegavanje i samoga spomena grada Hvara, njegovih žitelja i gradskih sadržaja? Doduše, radnja se *Hvarkinje* mogla događati u bilo kojemu sredozemnome gradiću koliko i u Hvaru, a piščevi „starci mahnuti, mladići neposlušni, divojčice nerazumne, žene prezočne“¹²¹ tek su „opća mjesta“ u dobrohotnoj pokladnoj zabavi. Ali, uvijek se netko „prepozna“ i uvijek netko zamjeri. Benetović, kao i Držić, pazi, istina, da ne povrijedi nosioce vlasti – vlastelu i kneza, no niže je dužnosnike prikazao kao podmitljivce, a Kavalera izrugao kao stranca koji ne poznaje domaći jezik; Placar navodi poslovicu koja se čula donedavno: „Chi serva Comuna, serva nissuna“,¹²² tj. tko služi Općini, malo je cijenjen i slabo plaćen – a nema sumnje da je to i Martinova osobna tužaljka: ta i on je službenik Hvarske općine! Drugom (?) komedijom, onom „od Raskota“, smještenom u Plamama i svedenom tek na tamošnje seljake, nije se, naravno, mogao nikome zamjeriti.

¹¹⁵ M. BENETOVIĆ 1965, 164 i 176 (naravno, spomen „kančelira na Zastrazišću“, str. 156, samo je šala, jer je općinska kancelarija djelovala samo u Hvaru, iako su u tu šalu povjerovali D. BERIĆ 1956, 388, te F. S. PERILO 1983, 859); F. FANCEV 1932, 102 i 120.

¹¹⁶ F. FANCEV 1932, 123. – D. BERIĆ 1956, 389, misli da je lik don Jadrija mogao nastati po hvarskom svećeniku Andriji Bartučeviću, ali taj (1584.-1647.) teško da je u doba pisanja dotične komedije uopće bio svećenik, a nikako u Plamama; riječ je, naprotiv, o uglednome hvarskom kanoniku (usp. HBL 1/1983, 490 i J. KOVAČIĆ 1987, 132 i 138, bilj. 25).

¹¹⁷ Navest ću samo primjere kriva prepisivanja (ili čitanja?) koji mi se čine očitima: „poščići“ = poščici (poljari, od „poljšćik“); „carna“ (na kojima Rasko brusi svoju „čordu“) = ž(a)r(v)na = žrnjevi; „Martu i kurbu, koju rodi“ = ... ka /koja/ je rodi; „braća i srača“ = ... svaća (svati, svadbena povorka). – Stalno se ponavlja i nepoznat izraz „pardate/lj“ ili slično, što bi po smislu trebalo biti: prijatelj (F. FANCEV 1932, 102, 104, 105, 107, 108, 112, 113, 119, 123 – usp. M. FRANIČEVIĆ 1976, 36).

¹¹⁸ F. FANCEV 1929, 152.

¹¹⁹ Bilj. 112.

¹²⁰ F. FANCEV 1932, 103 – usp. D. BERIĆ 1956, 380.

¹²¹ M. BENETOVIĆ 1965, 141 (prolog *Hvarkinje*).

¹²² ISTI, isto, 191-194.

„Prigovaranje pod Krešišćen u Plamah meu Bojdanom i Raskotom lovčarom v/a/rhu Brušanih“¹²³

Mjesto radnje je podnožje brda, koje karta Vojnoga geografskog instituta Kraljevine Jugoslavije iz godine 1931./33. naziva Križišće (kota 404, jugozapadno od sela Poljica na početku najistočnijega dijela otoka Hvara, zvanog Plame). „Križišće“ je vjerojatno bio izvorni naziv, sudeći po spomenu križeva kao posjedovnih oznaka negdje na ovome položaju još 1425. godine,¹²⁴ a *Crisischie, et uella Gamilla* navode se kod Poljica pri nekom požaru u 17.st.^{124a}

Međutim se najkasnije u 19. st. brdo zove Krešišće (*Cresischie*),¹²⁵ kako ga stanovnici obližnjih Poljica zovu i danas.

Ta kratka farsa,¹²⁶ premda locirana u Poljicima u Plamama, govori tobože o „Brušanima“, a u zbilji o prilikama u gradu Hvaru i okolici. Tekst joj je, međutim, „šifriran“, i danas je nemoguće reći tko je taj zemljoposjednik „vrag Sabatiel, koji je oglobio sve rate, barda i doline ovega našega otoka“, ili tko je pretili oniži vlastelin koji „gleda kako stara sova“. Jednako je neprobajna i čitava zamisao farse, koja je potaknuta poznatim Horacijevim stihom: *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus* (Hor. Ars poet. 139), tj. „tresla se brda - rodio se miš“. I zbilja, Vela glava, brdo između Hvara i Brusja, postaje „trudno“, no umjesto da „rodi“ neko *strahovito čedo*, „rađa“ tek mišića koji bježi u dvorište prijespomenutoga, krupnoookog vlastelina.

O vremenu nastanka ove farse govori nekoliko navoda u njoj. Tako Brušani „imaju zapovjednike Barbarića, bogatega človika iz Brusja“, da pripreme hranu za „veliki porod“ koji se očekuje, i da tu hranu donesu „pod novu forticu“: Barbarići su postali najbogatiji bruški rod istom prvih desetljeća 19. st.,¹²⁷ dok je „nova fortica“, tj. nova tvrđava u Hvaru, za razliku od staroga kaštila, zvanog od 17. st. Fortica *par excellence*, bila zapravo tvrđava Napoleon, po hvarski *Napoljun*, koju su započeli graditi Francuzi nekoliko godina nakon neuspješnog ruskog napada na grad 1806. godine.¹²⁸ Spominjani vlastelin – „stara sova“ - ima svako oko veliko kao „kolonat“ – a taj se španjolski novac spominje u optjecaju na Hvaru 1815. i 1816. godine (*Pezze Collonarie di Spagna / Collonati*).¹²⁹ Već smo naveli kako se brdo u Poljicima gdje se razgovor „odvija“ zvalo u 17.st. Križišće, a ne iskrivljeno Krešišće, kao u 19. st. i danas.

No najjasniji je dokaz o kasnom vremenu nastanka ove farse to što se „naš“ (= zastražiško-poljički) „kurat“ (dušobrižnik, župnik) don Stipan Botteri u njoj navodi kao

¹²³ U izvornom prijepisu: „Prigovaranje pod Kresischien u Plamah meu Bojdanom, i Raskotom Lovčarom varhu Brussanih“, AHASU, IV.a, 119: nepoznata ruka iz 19. st. (na uvidu hvala dr. Tihomiri Mršić).

¹²⁴ J. KOVAČIĆ 2000, 188-189.

^{124a} FMH, 3.9.10.

¹²⁵ FMH, 1.4.26.

¹²⁶ Tekst joj donosi F. FANCEV 1929, 153-156.

¹²⁷ J. KOVAČIĆ 1995, 132; usp. V. DULČIĆ 1960, 14, br. 7 i ISTI 1974, 104 (gdje ističe da su Selca, Brusju i Grablju obližnje selo, koje se također spominje u ovoj farsu, nastala tek u drugoj polovici 18. st.).

¹²⁸ O hvarskim utvrdama pišem posebno. V. DULČIĆ 1960 i 1974 (v. gore) krivo misli da je „nova fortica“ iz farse baš stara hvarska Fortica-Kaštil, u 19. st. prozvana Španjola; ona je sagrađena u 14., a pregrađena i obnovljena u 16. st., dakle, kada sela Brusja nije ni bilo ili je postojalo tek kao maleno pastirsko naselje, a nije jasno po čemu bi ta tvrđava bila „nova“, čak i u Benetovićevo vrijeme?!

¹²⁹ DAST, NS LIX./1, 20, 55; isti arhiv, NS XXXI. (M. Kanonik), kut. 3, 351.

pokojnik. Stjepan Botteri, sin Jakova, s nadimkom „Ivanković“, rođen je u Starome Gradu na Hvaru oko godine 1736. (izvori nisu sigurni o godini rođenja, a starogradske matice iz tog vremena su propale); početkom 1772. postaje „kurator“ Zastrazišća s Poljicima, koje se službe odrekao 1803. godine; ožujka 1808. sastavlja oporuku, određujući svoj pokop u svećeničkoj grobnici starogradske župnice, Sv. Stjepana; umire u rodnome Starom Gradu 23. veljače 1809. godine.¹³⁰ Njegova je, dakle, smrt *terminus post quem* ili *terminus ante quem non* za nastanak ove farse, koja je prema izloženom nastala negdje svrhom francuske ili početkom druge austrijske vladavine – u svakom slučaju više od 200 godina poslije smrti Martina Benetovića, koji s ovim komediografskim ulomkom ne može imati nikakve veze.

Ili je, možda, ipak ima? Ta lakrdija - koja završava poslovičnim: „ko izi, izi“ (prema ćozotskoj: *chi à bu, à bu*, ili kako bi se danas reklo u Hrvatskoj: *tko je jamio, jamio je*), te zacijelo nije bila namijenjena izvođenju (zbog kratkoće, ratnih vremena u kojima je nastala te, zbog onda jasnih, osobnih aluzija), nego prije čitanju u užem krugu – ima likove benetovićevskih imena Rasko i Bogdan, te udaljene Plame za pozornicu, što bi značilo da je i u to vrijeme ovaj književnik bio u Hvaru poznat, priznat i nasljedovan.

Naknadno dodajem pokušaj probijanja “šifre” farse “Prigovaranje...”: hvarski zavičajni povjesničar Jerolim Machiedo (1805.-1874.) piše da su Francuzi, nakon gradnje utvrde Napoljun (“nova fortica”, kako je zove ova farsa) pokušali sagraditi utvrdu i na obližnjem, još višemu brdu Vela Glava, ali da do kraja svoje vlasti nad otokom /studeni 1813.g./ nisu dospjeli dalje od temelja.^{130a} Prema ovome se može pretpostaviti, da je “Prigovaranje” zapravo izrugivanje neomiljenoj francuskoj vlasti, ili određeno, njenom neuspjelom pokušaju da se utvrdi Vela Glava: Brušani su (i njihov predvodnik? Barbarić) u farsu naglašeni kao glavni kulušari,^{130b} iako nisu bili jedini - na gradnji su hvarskih utvrda argatovali i pučani iz Hvara, Grabljani i drugi.

Kuće u Hvaru

Već je spomenuto skladište koje su braća B. kupila od Činganovića godine 1589., a nalazilo se „ispred“ Arsenala;¹³¹ „ispred“ ili „iza“ ovisi, naravno, o tome s koje se strane gleda. Godine 1594. ostavlja plemić Nikola Jakšić, poslije ženine smrti, bratovštini Milosrđa svoju kuću na Pjaci, kod „mirine“ (= kućišta) Vukašinović te dućana spomenute braće: *Bottega di fratelli Benetti*.¹³² Godine 1658. ustupaju Zeškovići-Leporini obitelji Valle kuću „pokraj“ (= istočno od) Arsenala, a u međama: istočno i zapadno ulice, sjeverno Pjaca, a južno dijelom g. Nikola Vukašinović, dijelom *Signora Marietta Vedova Bencouich!*; 1733. g. ista kuća, tada Biankini-Zucca, predana je u zalag Bogličima, a kod mirine Radoševića,

¹³⁰ BAH: Riboli Visitaciones, 382; Galli ..., Visit., 128; 721/1841; J. KOVAČIĆ 1998 (Župa Zastrazišće...), 177; NS CI. (biljež. V. Politeo), 1, 10, br. 26; ŽASG, matica umrlih I. (nepag.).

^{130a} ...*Ciò dà fattosi / gradnja Napoljuna / erasi dà francesi pensato alla formazione di un terzo forte sopra un monte anco più alto denominato Vella Glava – Eransi pricipiati i lavori fondamentali che si porgono anco oggid, ma cessato il Gov. francese i lavori restarono abbandonati, e solo ne rimangono le vestigia.* – FMH, 4.34.

^{130b} I danas se spominju brojne, ranije bruške kuće u predjelu Pod Sv. Mikulom u Hvaru, koje su Brušani kupili za nevolju “kad se gradila fortica” - dakako, “nova fortica”, tj. Napoljun.

¹³¹ Bilj. 51.

¹³² KAH, XI. a, 13, 99-100.

baštinika B. (*Co: Radossio, et heredi Benetti*);¹³³ napokon su tu mirinu braća Radossio darovala Josipu Bogliću godine 1748.¹³⁴ Prvospomenuta kuća Jakšić svakako je sada vlasništvo Vida Zaninovića, jer je u 19. st. pripadala Javnoj dobrotvornosti, koja je naslijedila bratovštinu Milosrđa (*Carità*), (č. zgr. 196 k. o. Hvar), a „mirina Vukašinović“ jest zacijelo ona zapadno preko ulice, sada u vl. Zaninović - Alviž i Rosso (č. zgr. 199); dok su ove dvije zgrade koliko-toliko sačuvale (barem u donjim dijelovima) izvorni izgled iz 16. st., sklop je istočno od Arsenala bio potpuno pregrađen u 19. st. Spomenuti dućan, odnosno kućište bilo je valjda u jugoistočnom dijelu kuće sada Rosso, nekoć Duboković (č. zgr. 198), gdje je od 2004. prodavaonica „Zvir“, vl. Radojkovića.

O njihovoj (?) kući u Burku u Hvaru¹³⁵ znamo koliko slijedi: god. 1521. dijele braća Mikšić-Nicolini svoju „veliku kuću na istočnome dijelu Pjace u Hvaru, zajedno s pripadnim zemljištem, sve do gornje ulice i kuće obitelji Benazić“.¹³⁶ Da je ta kuća Mikšić bila na mjestu kasnije peći Lukšić-Luxio, odnosno današnje pekarnice Vida Zaninovića (č. zgr. 194/2 – zgrada potpuno pregrađena u 19. i 20. st.), o tome imamo potvrdu u kamenom grbu te vlastele (s uspravljenim lavom), ovdje iskopanom 1961. godine¹³⁷ te prenesenom u Lapidarij Sv. Marka, gdje je i sada.¹³⁸ Zaključujemo da je kuća „Benazić“ u sklopu istočno od palače Radošević (Radossio), poslije Dojmi, krivo nazivane „Vukašinović“, a pučki „Adis Abeba“.¹³⁹ Zapadni se dio ovoga sklopa sastoji od kuće sa sjevera i kućišta-dvorišta s juga (zajednička č. zgr. 312), danas je u vl. Grada Hvara (razne gradske službe) i nema izrazitih slogovnih obilježja; prije je pripadao obitelji Novak - Batina, koja je kuću sa sjevera povisila 1898. godine.¹⁴⁰ Istočni dio ovoga sklopa bio je sve do početka ovoga 21. st. vlasnosti Bracanović - Pūše, *alias* „Crni“, a sada je vl. Rosso. Južna je kuća (č. zgr. 314) novija gradnja (oko 1900.?), a oko 1830. bilo je tu dvorište-kućište susjeda s istoka, kanonika Dominika Zudeniga; za onu sjevernu (č. zgr. 313) pretpostavljamo da bi mogla biti Benazićevih: desetljećima nenastanjena i zapuštena, upravo je zbog toga sačuvala izgled iz prošlih vremena. Ističe joj se sjeverno pročelje, a, sudeći po patini kamenja, najstarije je visoko prizemlje, nekad sa dvojim vratima i četvrtastim prozorom po sredini; vrata na sjeveroistoku bila su naknadno zazidana i svedena također na četvrtast prozor; po visini iznad tla (izvorno tu nije bila ulica, nego dvorište iste kuće!¹⁴¹) jasno je da su pred njima bile dvije stube, kojih odavna nema. Na prvome je katu trolisno dočet gotički prozor, a do njega zapadno renesansni, četvrtast i razrađene profilacije, sa sličnim segmentnim rasteretnim lukom i konzolama; sudeći po miješanju slogova, kuća je mogla nastati oko godine 1500., te odgovara vremenu prvoga (?) spomena. Drugi kat ili, bolje, stambeno potkrovlje, svakako

¹³³ FB, IV., 171.

¹³⁴ J. KOVAČIĆ 1994, 79-80.

¹³⁵ Bilj. 52.

¹³⁶ ... *Casa grande, posta in piazza di Lesina, a parte leuantis, con il loco sopra quella Contiguo, usque ad stradam superiorem, quā sunt ante domum illorum de Benazich ...* – FBB, V., 44.

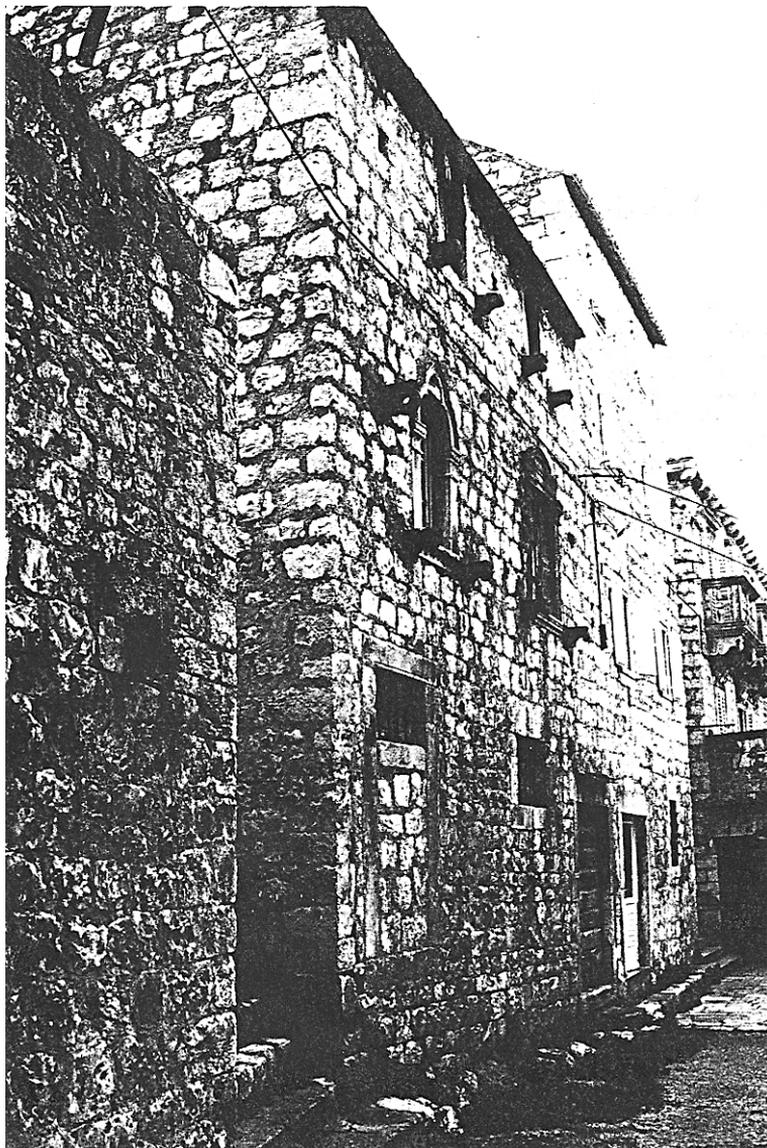
¹³⁷ MHB, Dokumentacija, 5.

¹³⁸ Vjerojatno se na isti sklop odnosi i sporazum Jakšić-de Nicolinis iz 1534. g. (FBB, XIV., 37), u kom prvi dopuštaju drugima da, ako hoće graditi *super loco ipsorum uacuo posito in Platea Lesinę* sa zapada (!? = istoka!?) kuće Jakšić, to smiju iz isplatu polovice zajedničkoga zida, itd.

¹³⁹ Č. zgr. 311; usp. J. KOVAČIĆ 1992, 8-9.

¹⁴⁰ MF 379a, 134. Oko godine 1830. na mjestu kuće bilo je kućište-vrt, a na mjestu sadašnjega kućišta-dvorišta stambena zgrada (AMIDS).

¹⁴¹ Usp. najstariju katastarsku snimku Hvara iz o. 1830. g. u AMIDS.

/Sl. 4. Kuća Benažić u hvarskom Burku – snimio J. Kovačić/

je najkasniji; to je jedna od rijetkih stambenih kuća u Hvaru koja je sačuvala starinski krov od kamenih ploča. Kuću je kupio Abram Bracanović nešto prije godine 1826. od Nikole Dojmija,¹⁴² dakle nasljednika Radošević-Radossio, koji su pak bili baštinici B., kako je već navedeno, i još će biti.

Međutim su B. imali u Burku i drugu (?) kuću, koja se bilježi godine 1597. pod prezimenom „de Polo“, a bila je međašna onoj prije Jerković, koju te godine prodaše Rinaldijevi „velemožnom“ (*Magnifico*) Nikoli Vitaljeviću-Vidaliju; naime, ovoj s istoka bila je kuća nasljednika *quondam messer Martin de polo*,¹⁴³ dakle (kako smo pretpostavili), strica književnika Martina; na žalost, za tu kuću ne znamo ni približno gdje bi mogla biti.

Benetovići su imali kuća i u Gradu, dijelu Hvara unutar zidina, barem unajmljenih ako ne vlastitih: tako je godine 1626. držao *messer Siluestro quondam messer Martin Benetti* kuću „pod Forticom“ (*sotto Castello* – najsjeverniji dio grada), koju ostavi Kaptolu Ursa Mišetić 1512. godine¹⁴⁴ (no ni ovdje ne znamo gdje je točno ta kuća bila). Godine 1595. spominje se kod istočnih gradskih vrata (*Porte Badoere*) kućište u suvlasništvu Simonetti i baštinika pok. Frane B. (*heredi quondam messer Francesco Beneti*).¹⁴⁵ Možda je ono nastalo od kuće koju „poviše“ istih gradskih vrata oporuči također hvarskom kaptolu Jakovica Svetinović godine 1529., no ni Kaptol početkom 18. st. nije više znao o kojoj je kući riječ: da li onoj Mišićevih ispod „Sokola“ (= vjerojatno sjeveroistočnoj kuli gradskih zidina, č. zgr. 168), ili „kućerku“ koji je tada držao neki Karković, tvrdeći da ga je kupio od B. zvanog Slavko!¹⁴⁶ Od starih kuća Karković na ovome mjestu znamo samo za jednu: onu i sada istih vlasnika te njihovih usvojenika Hosta (č. zgr. 540); ona je doduše u sadašnjem gabaritu, kao dvokatnica dviju prozorskih osi na glavnom, južnom pročelju bila sagrađena tek 1855. godine,¹⁴⁷ ali joj je prizemlje mnogo starije te ima s juga podrumska vrata uokvirena „štapom“, s neisklesanim grbovnim poljem na nadvratniku.

Zaključno

U prethodnom smo izlaganju nastojali najprije razjasniti rodoslovlje književnika Martina, te ustanovismo da je njegov rod živio u Hvaru i na Visu barem od početka 16. pa negdje do druge polovice 17. stoljeća, a zapisan je pod različitim prezimenima: Benažić, Benaža i sl., zatim Pavković (?) i Dompavlović (romanizirano: *de Polo, de Paulis*), te napokon Benković (po Martinovu ocu Benediktu - Benku), a romanizirano: *de Benedictis, Benetti* i nalik. Za oblik „Benetović“ istaknuto je da se spominje samo u prijepisu *Hvarkinje* iz godine 1663. g., dakle više od pola stoljeća nakon piščeve smrti. Da je hrvatski „izvornik“ za „Benetti“ i sl. morao biti upravo Benković, pokazuje i to što su njihovi nasljednici Radoševići-Radossio preuzeli grb stare vlasteoske obitelji Benković (uspravljenog lava-

¹⁴² FRB, 23.

¹⁴³ FB, XVII., 369.

¹⁴⁴ BAH (trezor): Popis kaptolskih legata 1719., 168.

¹⁴⁵ AHD, svez. 128.

¹⁴⁶ ... *una Casa sopra le porte Badouer (sarà forse o quella che sotto Socol tiene a Liuello Missich, o pur quel Casin, che il Carcouich possede, dicendo hauerlo comprato dal Benetti detto Slavco)* ... BAH, Popis kaptolskih legata (bilj. 144), 164. Nadimak podsjeća na Slavota, nezakonitog sina književnika Martina.

¹⁴⁷ ÖSAW, KA, KS, GPA Inland C III., di Lesina Nr. 12, 2 (podignuta je *gegen Demolirungs-Revers*, tj. uz obvezu graditelja da će je, na zahtjev vojnih vlasti, porušiti bez obeštećenja – jer u dometu topništva Fortice!).

mačonošu), koji je grb i na hvarskoj palači Radošević;¹⁴⁸ u pitanju je bila mistifikacija, jer vlastela Benkovići, poslije preseljeni na Brač pa u Omiš (od toga je roda i glasoviti slikar Federiko)¹⁴⁹ nemaju veze s ovim pučanima, koji su imali i drugačiji grb¹⁵⁰ - nikakve veze, naime, osim istoga prezimena!

Natuknuta je i mogućnost da su Martinovi stari mogli potjecati – iz Dubrovnika, a ovaj je književnik izvrsno poznavao taj naš najbogatiji i najkulturniji primorski grad, njegov govor, običaje i književnost,¹⁵¹ a znamo da je i zalazio u dubrovački kraj (u Lastovo i sam Grad)¹⁵² - ali je (bez obzira na moguće poteklo) ova veza između našega književnika i Dubrovnika vjerojatnije bila utemeljena na kulturalnim i gospodarskim sponama.

Dok su starije rodoslovne poveznice za ovu obitelj zasad prilično nesigurne, zastalno znamo da je komediograf Martin rođen negdje polovicom 16. st. (mislim prije oko godine 1560. – svakako je bio punodoban kad godine 1584. zastupa majčine poslove), u Hvaru ili na Visu, od oca Benedikta-Benka (dosad krivo poistovjećivanog sa strancem sličnoga imena, općinskim liječnikom u Hvaru, vršnjakom istoga Martina), i majke Magdalene rođ. Statirica, po ocu iz Šibenika; obitelj u kojoj se rodio bila je pučka, ali zacijelo imućna, a svakako ugledna, što vidimo po kumstvima te po činjenici da je u nekoliko naraštaja bila birana od pučana Hvara i Visa da zastupa njihove interese. Imali su nekoliko kuća u Hvaru, vlastitih i unajmljenih, od kojih smo neke pokušali identificirati. Martin je (a zacijelo i njegovi) dosta boravio na Visu, u čemu se, uostalom, nimalo ne razlikuje od tadašnjeg imućnijega hvarskog staleža (vlastele i puka bez razlike), koji su na tom otoku (onda sastavnome dijelu stare Komune hvarske, pa se individualizira tek zemljopisno) imali svoje najbolje zemlje, a bili su uključeni i u poslove s unosnim viškim ribarstvom (Martinov predak istoga imena, još 1542. g.). Martin je u viškome naselju Luka (danas dijelu grada Visa) imao kuću (možda onu naslijeđenu od djeda po majci, Ivana Statirice) te ondje bio zabilježen u popisu pučanstva otoka Visa iz godine 1605. Imao je i potomstva – barem dva sina – od kojih je jedan bio nezakonit, a drugi, valjda zakoniti (ime majke, odnosno očeve supruge je nepoznato, kao i podaci o vjenčanju) dobio je čak četiri sina, ali je rod svejedno izumro u drugoj polovici 17. st.; naslijedili su ga Radoševići-Radossio, a ove u 18. st. Dujmovići-Dojmi – tek toliko se može razabrati iz odveć oskudno sačuvanih hvarskih arhivskih vrela.

Martin se bavio i nekim „mračnim“ poslovima: god. 1603. dostavlja mletačkoj vladi dopis o pokušaju agenata austrijskoga cara da ga vrbuju za neku protutursku akciju u Bosni;¹⁵³ vjerojatno je djelovao kao dvostruki agent, odnosno „agent-provokator“, jer zašto bi „carski“ čovjek, u službi vojvode od Neversa, pokušao vrbovati upravo njega (?!), a vjerojatno mu se i sam ponudio. Ta špijunska epizoda iz njegova života ostaje do daljega nerazjašnjena, ali što bi bilo neobična u tome da on, koji je u „glavnome gradu“ boravio i kao hvarski pučki izaslanik i po vlastitim poslovima (iste 1603. godine bio je ondje, kako sam kazuje, i njegov brat Ivan), stupi u tajnu službu Serenissime, svoje, uostalom, „zakonite vladarice“?!

¹⁴⁸ J. KOVAČIĆ 1992, 8; usp. bilj. 142.

¹⁴⁹ C. FISKOVIĆ 1954, 357-359, 367, 370, 372.

¹⁵⁰ Usp. bilj. 78. Mletačka država inače nije ni davala ni potvrđivala grbove, koji su ovdje bili prepušteni izboru pojedinih obitelji ili rodova; stoga je lako moguće da je doneseni grb Silvestra Benettija, sina književnika Martina, bio njegova vlastita prigodna „kreacija“, utoliko prije što je to jedini primjer za koji znamo.

¹⁵¹ R. BOGIŠIĆ 1967, 13 sl.

¹⁵² D. BERIĆ 1956, 376.

¹⁵³ D. BERIĆ 1956, 376-377.

Ipak, mišljenje da je kao pučki izaslanik umro upravo u Mlecima, dosad općenito prihvaćeno, nema potvrde u izvorima.

Još je mračnija epizoda iz njegova života pokušaj ubojstva I. A. Činganovića, o čem doznajemo iz dosad nepoznate isprave iz godine 1601. Pobuda nije posve jasna, ali povod je, čini se, bila neka bludnica u Hvaru, u koje su obojica zalazili, a možda joj je Martin bio čak i – svodnik; aluzije iz njegova književnog djela govore o prostituciji u Hvaru i Mlecima. S druge strane valja, opaziti da osvete i mržnje, s tjelesnim obračunima sve do ubojstava, nisu bile nimalo nepoznate u tadašnjem Hvaru,¹⁵⁴ samo što su ovdašnja *criminalia* sačuvana tek u tragovima.

Osim što se bavio književnošću, Martin se na kulturnom polju okušao i kao glazbenik i slikar, a čini se i kao općinski školski učitelj – dakle kao nekovrsni *uomo universale* u toj malenoj sredini, no, reklo bi se, s nejednakim uspjehom. Po razmjernoj kratkoći njegove službe kao katedralnog orguljaša, zaključuje se da je u toj grani umjetnosti bio osrednji izvođač – uz to, dosad su ga krivo poistovjećivali s nekim sviračem Benettom (*Benetto sonator*), starijim od njega jedan naraštaj i vjerojatno strancem. O njegovu „slikarstvu“ može se reći nešto određenije: šest prizora Isusove muke iz godine 1599., na zapadnoj strani pjevališta franjevačke crkve u Hvaru, jedino djelo koje mu je sačuvano (a moguće i jedini veći rad koji je uopće naslikao), pokazuje potpuni nedostatak tog umijeća, dok solidniju kompoziciju duguje gotovim obrascima po djelima drugih slikara.

Jedini je njegov potpisani kazališni rad *Hvarkinja* ili *Komedija od Bogdana*, za koju ovdje pretpostavljamo, prema aluzijama u samoj komediji, da je bila izvedena početkom godine 1599. Zacijelo je nešto kasnija *Komedija od Raskota*, koju mu, iako nepotpisanu, možemo pouzdano pripisati po brojnim analogijama – ali je ujedno i dosta slabija i potpuno „poseljačena“, vjerojatno u cilju izbjegavanja neugodnosti, koje je valjda doživio zbog *Hvarkinje*, usko povezane s gradom Hvarom, njegovim žiteljima i prilikama. Kratku farsu *Prigovaranje pod Krešišćen...*, koju su mu također pripisivali, moramo međutim isključiti iz njegova djela, jer je, prema podacima u njoj samoj, nastala najranije u proljeće 1809. godine; ipak, korištenje imena tipičnih „benetovićevskih“ likova, kao Rasko i Bogdan, kazuje nam da je i dva stoljeća poslije Martinove smrti njegovo djelo bilo u Hvaru poznato i omiljeno.

Iako su i *Hvarkinja* i *Rasko* obilato „posuđeni“ – u prizorima i čitavim dijalozima – od starije talijanske pučke komedije (Bibbiena i Ruzzante), svejedno je, osobito u *Hvarkinji*, taj uzajmljeni okvir toliko bogato preslikan domaćim govorom, uzrečicama, poslovicama, slikama i prilikama da je postao izvorno djelo, te njegovi likovi „govore još i danas živim, scenskim jezikom“.¹⁵⁵

Prilog

Podnesak Ivana Andrije Činganovića iz Hvara 16. studenog 1601. „generalnome providuru Kulfa“ Filippu Pasqualigu, u kaznenoj parnici protiv Martina Benetija iz Hvara, zbog pokušaja umorstva – FB, III., 39a (restitucije u kosim zgradama, oštećeno i nejasno: točkama; kratice razriješene):

¹⁵⁴ FBB X., 22, 24, 35, 37, 38, 49 – usp. J. KOVAČIĆ 2002, 199.

¹⁵⁵ M. FRANIČEVIĆ 1976, 23.

Illustrissimo et Eccellentissimo Signore

Sapendo Martin Beneti /da/ Lesina, et gli suoi interuenienti, che io Gio/vanni And/rea/ Cinganouich da Lesina, doueuo andar a Venetia per dar essito alli uini carichati a Lissa sopra un Vasello da Spallato osseruaron artificiosamente il giorno prefisso della mia partita, et uedendomi gia imbarcato subito mi fecero citare per uigore delle lettere di Sua Signoria Illustrissima et eccellentissima intimandomi la scrittura della pace, alla qual in quella pressa io fecce non so come la risposta, et per non perdere quella pocha di sostanza che gia haueuo carichato per sostentamento mio, et della mia copiosa, et pouera famiglia, fui astretto abbandonar la causa, et proseguir il uiaggio per Venetia, istituendo il mio procuratore col mezzo del qual deliberai esponergli reuerentemente et con breuita l' agrauio mio sicome faccio con la presente scrittura affine che lei con la sua solita prudenza, et termini maesta sarra inspirata ho diossi uenire in persona presentia mio grandissimo et danno.

Dal processo appare come Martin sudetto io praticassi con una sua femina meretrice nella Cita, (oue egli stesso insieme con lui mi haueua condotto da lei molte /sc. volte?/) osseruo' la partita mia da Lissa per Lesina, et subito con barca apostata mi uiene dietro, et ariuato a Lesina armato d' archibuggio da rotta, et cimitara, a hore sette di notte si fecce sbarchare in capo della rippa, et subito con animo premeditato, et pensato mi uienne a trouare nella casa di sudetta femina, oue non essendo occorso alcun male nel primo moto, ma seguita dal canto suo la simulata, et diabolica pace andassimo caminar insieme un gran pezzo per la Cita, finalmente uolendomi partire da lui ammoreuolmente fui tradito, et assassinato (come appare nel processo) Et subito comesso il delitto – inanzi giorno si parti dalla Cita, et ritorno a Lissa, facendosi sbarchar in luogho deserto, et nel suo ritorno stando in barcha confesso con propria bocca il delitto comesso lamentandosi quasi di hauer occiso il suo fratello, appar in processo, Successe poi che nel medicarmi la non si puoteua mai istagnar il sangue, in modo che fui dato da Medici per espedito, ma la diuina clemenza compiacendosi anchor per uno puocho di tempo preseruarmi, si per far penitenza di peccati miei, come ancho di suffragare la pouera e numerosa mia famigliola, hauendo gia perdonato di cuore l' offesa al nemico, et remessa la uendetta nelle man di Dio (cui solo cio pertiene) et della giustitia di suoi ministri. Hora parimente essendo della medesima opinione non fugho la pace, pur che sotto pretesto di pace io sia sicuro che non occorra peggio di prima, et che sia reimborsato di danni, interessi patiti, et che patiro mentre io uiuo, essendo restato schoppiato, et in habili /! = inabile/ a molte utilita della mia pouera famiglia come appare nel processo. Onde non intendendo io usar altre raggioni in questa Causa supplico nelle uiscere di xpisto considerato bene il detto caso proceda con /a/uersario mi/o/ reintegrato me del spirito santo gli sarra per fine pregho essergli sempre Protettore.

Lesina i6. novembre i60i.

di Vostre Signorie Illustrissime et eccellentissime

Humilissimo Vassallo, et seruitore

Giovanni Andrea Cinganouich da Lesina.

/nalednica:/ Memoriale di messer Giovanni Andrea Cinganouich di Lesina all' Illustrissimo et Eccellentissimo Filippo Pasqualigo Proueditor Generale in Golfo

Izvori i literatura:

- ACH = Arhiv crkovinarstva u Hvaru
- AH = Arhiv Hvara (u DAZd)
- AHAZU = Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu
- AHD = Arhiv Hektorović u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku
- AMIDS = Arhiv mapa Istre i Dalmacije u Splitu (pri DAST)
- BAH = Biskupski arhiv u Hvaru
- Martin BENETOVIĆ. *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 9, Zagreb, 1965.
- Dušan BERIĆ: Nekoliko bilježaka o Martinu Benetoviću i njegovu radu. *Analizirajući Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku IV.-V.*, Dubrovnik, 1956.
- Dušan BERIĆ: Slikarski opus hvarskog komediografa Martina Benetovića. *Prilozi povijesti otoka Hvara II.*, Hvar, 1962.
- Nevenka BEZIĆ-BOŽANIĆ: *Povijest stanovništva u Visu*, Split, 1988.
- Rafo BOGIŠIĆ: Marin Držić i Martin Benetović. *Dubrovnik* br. 3/10, Dubrovnik, 1967.
- Vladislav BRUSIĆ: Zvonik franjevačke crkve sv. Marije od Milosti u Hvaru. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* L., Split, 1932.
- Remigio BUČIĆ: O nekim bratovštinama otoka Hvara. *Prilozi povijesti otoka Hvara V.*, Hvar, 1978.
- DASG = Dominikanski arhiv u Starom Gradu
- DAST = Državni arhiv u Splitu
- DAZd = Državni arhiv u Zadru
- Davor DOMANČIĆ: Benetovićeva slika u Komiži. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 27, Split, 1988.
- Visko DULČIĆ: Spomenici Brusja. *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 2, Hvar, 1960.
- Visko DULČIĆ: Šaljiva pjesma o don Grguru Miličiću. *Čakavska rič* 1, Split, 1974.
- Arsen DUPLANČIĆ: Regesta zapisnika splitskog Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 14, Split, 1998.
- FAH = Franjevački arhiv u Hvaru
- Franjo FANCEV: Seljačka komedija u starijoj hrvatskoj drami. *Godišnjak Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu* za školske godine 1924/25 – 1928/29, Zagreb, 1929.
- Franjo FANCEV: „Komedija od Raskota“. Jelšanska seljačka komedija iz kraja 16 stoljeća. *Građa za povijest književnosti hrvatske* knj. XI., Zagreb, 1932.
- FB = Fond Bučić (u MHB)
- FBB = Fond Boglić-Božić (u MHB)
- Cvito FISKOVIĆ: Tragom Federika Benkovića. *Analizirajući Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku III.*, Dubrovnik, 1954.

- Cvito FISKOVIĆ: Pokladne svečanosti i kazališne igre XVI stoljeća u Korčuli. *Mogućnosti 5/XXII.*, Split, 1975.
- Cvito FISKOVIĆ: *Baština starih hrvatskih pisaca*, Split, 1978.
- FMH = Fond Machiedo u Hvaru (inventarizacija u toku, pa signature približne)
- FOH = Fond općine Hvar (u MHB)
- Marin FRANIČEVIĆ: Pučka varijanta Martina Benetovića. *Dani hvarskog kazališta III.*, Split, 1976.
- FRB = Fond Remigija Bučića (u MHB)
- FS = Fond Sibiskinović-Sibischini (u MHB)
- HBL = Hrvatski biografski leksikon, Zagreb
- Andre JUTRONIĆ: *Iz kulturne prošlosti Brača*, Split, 1970.
- KAH = Kaptolski arhiv u Hvaru
- Petar KARLIĆ: Nepoznati ulomak „Hvarkinje“. *Nastavni vjesnik* knj. XXVIII., sv. 2 i 3, Zagreb, 1919.
- Ivo KASANDRIĆ: Devetnaest sjednica hvarske Kongrege. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu XXIII.-XXIV.*, Split, 1986-1987.
- Petar KOLENDIĆ: Pozorišna lista jedne pretstave Benetevićeve „Hvarkinje“. *Zbornik radova Srpske akademije nauka*, knj. XVII, Institut za proučavanje književnosti knj.2, Beograd, 1952.
- Petar KOLENDIĆ: Rucantov „Ménego“ i „Komediya od Raskota“. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* knj. XXII, sv. 1-2, Beograd, 1956.
- Joško KOVAČIĆ: Iz hvarske kulturne baštine, Hvar 1987. (šapirografirano)
- Joško KOVAČIĆ: Hvarska palača Radošević-Doimi zvana Adis Abeba. *Hanibalova luč* (glasilo ogranka Matice hrvatske Hvar) 4/II., Hvar, 1992.
- Joško KOVAČIĆ: „Ulica bunja“ u Hvaru. *PI* 162/1994.
- Joško KOVAČIĆ: Župa Brusje na Hvaru. *Služba Božja* 2/XXXV., Makarska, 1995.
- Joško KOVAČIĆ: Hvarska obitelj Bučić i njezin arhiv. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 12 (Božić-Bužančić zbornik), Split, 1996.
- Joško KOVAČIĆ: Župa Gdinj na Hvaru. *Služba Božja* 4/XXXVI., Makarska, 1996.
- Joško KOVAČIĆ: Župa Dol na Hvaru. *Služba Božja* 2/XXXVII., Makarska, 1997.
- Joško KOVAČIĆ: Župa Zastrazišće na Hvaru. *Služba Božja* 2/XXXVIII., Makarska, 1998.
- Joško KOVAČIĆ: Tri pravilnika bratovština u Hvaru iz 15., 16., i 17. stoljeća. *Croatica Christiana Periodica* 42/XXII., Zagreb, 1998.
- Joško KOVAČIĆ: Gradnja i opremanje samostana i crkve benediktinki u Hvaru. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 15, Split, 1999.
- Joško KOVAČIĆ: Župa Poljica na Hvaru. *Služba Božja* 2/XL., Makarska, 2000.
- Joško KOVAČIĆ: Obitelji i arhiv Boglić-Božić u Hvaru. *Prilozi povijesti otoka Hvara XI.*, Hvar, 2002.

- Stjepan KRASIĆ: Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392-1600). *Arhivski vjesnik* 17-18, Zagreb, 1974-1975.
- Ljubomir MAŠTROVIĆ: Neka opažanja o „Hvarkinji“ i njezinu piscu. *Zadarska revija* 1/IX., Zadar, 1960.
- MF = Mali fondovi (u MHB)
- MHB = Muzej hvarske baštine u Hvaru
- MK I. i II. = najstarije matice krštenih u ŽAH
- Jurij NIKOLJSKIJ: „Hvarkinja“ Martina Benetovića. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* knj. I., Beograd, 1921.
- Grga NOVAK: Tri dokumenta o Martinu Benetoviću, piscu „Hvarkinje“. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* knj. IV., Beograd, 1924.
- Grga NOVAK: *Hvar kroz stoljeća*. Zagreb, 1972.
- NS = Notarski spisi (u DAST)
- ÖSAW, KA, KS = Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv, Kartensammlung
- Francesco Saverio PERILLO: Književna tradicija i mjesna stvarnost u *Hvarkinji* Martina Benetovića. *Forum* 10-12/XXII., Zagreb, 1983.
- PI = Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine, Hvar
- Dragan PLAMENAC: Toma Cecchini kapelnik stolnih crkava u Splitu i Hvaru u prvoj polovini XVII stoljeća. Rad JAZU knj. 262, Zagreb, MCMXXXVIII.
- Ivana PRIJATELJ: O grafičkim predlošcima nekoliko dalmatinskih slika. *Mogućnosti* 4-6/XLI., Split, 1994.
- Kruno PRIJATELJ: *Studije o umjetnicima u Dalmaciji* IV., Zagreb, 1985.
- Kruno PRIJATELJ: Pala Gospe od Ružarija s bratimima iz Dola na Hvaru. *Adrias Zavoda za znanstveni i umjetnički rad JAZU* u Splitu 1, Split, 1987.
- Marko UVODIĆ: *Drugi libar Marka Uvodića Splićanina*, Split, 1952.
- ŽAH = Župni arhiv u Hvaru
- ŽASG = Župni arhiv u Starom Gradu

CONTRIBUZIONI A MARTIN BENETOVIĆ- BENKOVIĆ

R i a s s u n t o

L' autore cerca di contribuire – dalle fonti inedite, come dalle altre – alla conoscenza sulla genealogia, vita ed opere di Martin Benetović, commediografo di Hvar/Lesina, morto nel 1607. Il suo casato, forse originario di Dubrovnik/Ragusa, sembra di aver avuto cognomi diversi, sia croati: Pavković?, Dompavlović, Benaža-Benažić, Benković – come romanizzati: de Polo/de Paulis, de Benedictis, Benetti ecc. Il cognome „Benetović“ viene una sol volta nel 1663, mentre la prova che la forma croata vera del cognome era „Benković“ (dal padre

di Martin, Benko, finora equivocato con Benedetto de' Benedetti, medico comunale d'origine italiana), sta nel fatto che i Radošević, suoi eredi, presero lo stemma dei Benković – sebbene non di questa famiglia cittadina, ma di quella omonima patrizia (la quale diede il famoso pittore Federico del Settecento).

Martin era un politico, come i suoi famigliari, del partito popolare di Hvar, e fino i suoi giorni come rappresentante del ceto popolare/cittadino al governo veneto, ma resta incerto se la morte gli accadesse a Venezia o in patria. Era anche maestro della scuola comunale e organista (equivocato con un „Benetto sonator“ seniore di nascita), ma di qualità mediocri, giudicando dalla brevità degli impieghi; fece anche da pittore dilettante, di un valore trascurabile, come lo prova suo unico lavoro esistente (e forse anche l' unico eseguito) nella chiesa francescana di Hvar.

Uomo di alcuni tratti tenebrosi, sembra fosse nel servizio segreto della Serenissima, e nel 1601 circa venne accusato di tentato omicidio, pare in rissa relativa ad una prostituta locale.

L' unica sua commedia „firmata“ e quella di „Hvarkinja“ (La donna di Hvar / La Lesignana), chiamata anche „Komedija od Bogdana“ (La commedia di Bogdan, dal nome del servitore, ruolo più conspicuo), databile forse al 1599; l' altra e la „Komedija od Raskota“ (La commedia di Rasko), anonima ma senza dubbio attribuibile a lui, scritta probabilmente poco dopo la prima; questa e invece inferiore alla precedente e completamente ruralizzata, senza riferimento alcuno alla città di Hvar, forse perche la prima avesse portato all' autore degli spiaceri personali. La terza, corta burlesca intitolata „Prigovaranje pod Krešišćen ...“ (Conversazione sotto Krešišće ...), finora attribuita al B., presenta un testo chiaramente databile all' inizio dell' Ottocento, con nomi per' dei personaggi e delle localita legabili alla tradizione del B., morto due secoli prima.

Purchè sotto un forte influsso della commedia rustica italiana dei primi Cinquecento (Bibbiena e Ruzzante), il B. riuscì di riflettere nelle sue commedie, soprattutto nella „Hvarkinja“, un' immagine vivace e vera della Hvar / Lesina contemporanea, riservandosi così un posto tuttora importante nell' arte teatrale croata.

CONTRIBUTIONS TO MARTIN BENETOVIĆ-BENKOVIĆ

Summary

The paper – based on unedited archival data, as well as on published articles and works of the writer in question himself – tries to enlarge our cognizance of family tree, life and works of Martin Benetović, comedian of Hvar, who died in 1607. His family might have originated from Dubrovnik, and evidently bore several surnames, both in their Croatian (Pavković?, Dompavlović, Benaža-Benažić, Benković) as in their Romanized forms (de Polo / de Paulis, de Benedictis / Benetti etc). The form „Benetović“ occurs only once in 1663, while the proof that his Croatian family name must have been Benković (from his father Benko, up to now confused with the communal physician Benedetto de' Benedetti, certainly from Italy), is suggested by the fact that Radoševićs, eventual heirs to B., took the coat-of-arms of Benkovićs – although not of this plebeian family, but of another homonymous, patrician one (which gave the famous painter Federico of the 18th c).

Like others of his family, Martin was active in local politics on the side of the Commoners' party, and ended his days as the people's representative at the Venetian government, but it remains unclear whether he died in Venice or at home. He was also for a time Communal schoolmaster and organist (again confused with a certain „Benetto sonator“, his senior for a generation), though only a middling one, judging from his short stay in these offices; he also dabbled in painting, as can be seen by his only surviving (and possibly also the only major executed) work, in the Franciscan church in Hvar.

A man of somewhat sinister traits, he seems to have been in the secret service of the Republic of Venice, and in around 1601 was accused of attempted murder, apparently in a brawl over a local prostitute.

His only „signed“ work is the comedy of „Hvarkinja“ (The Woman of Hvar, also known as „Komediya od Bogdana“ / The Comedy of Bogdan), after the name of a servant, possibly first performed in early 1599; his second comedy, anonymous but clearly by his pen, written probably shortly afterwards, is inferior to the first and completely rusticized, with no mention of the city of Hvar, its traits and characters – presumably because the playwright had some unpleasant experiences with his first play. The third piece attributed to him, a short burlesque intitled „Prigovaranje pod Krešišćen ...“ (Conversation under Krešišće ...“), was actually written only after 1809, but even two hundred years after B.'s death it shows that his theatrical tradition was still alive in Hvar (names of characters and scenes, e. g.).

Notwithstanding that B. was in his work heavily influenced by the Italian comedy of the early 16th c (Bibbiena and Ruzzante), he nevertheless succeeded in his plays, especially in the „Hvarkinja“, to produce a vivid and true image of contemporary Hvar, thus assuring himself a lasting place in the history of Croatian theatre.

Podaci o autoru:

Joško Kovačić radi kao arhivist u podružnici u Hvaru Državnog arhiva u Splitu, H. Lucića bb, Hvar. Kućna adresa: Marojevica 19, Hvar, tel. 021 741 318.